

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Rozkvět a pád Aztécké říše

Ludmila Vaňková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Studijní program Historické vědy
Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce
Rozkvět a pád Aztécké říše
Ludmila Vaňková

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce
PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za jeho pomoc a rady, které mi poskytl při jejím
zpracování.

Obsah

1. Úvod	2
2. Aztécká říše na vrcholu	5
2.1 Vztahy mezoamerických městských států	5
2.2 Válka a zahraniční záležitosti.....	7
3. Stratifikace obyvatelstva	10
3.1 Společenské zvyklosti	12
4. Hospodářství.....	15
5. Aztécká kultura.....	20
6. Aztékové a náboženství.....	23
6.1 Rituály.....	25
6.2 Kalendář	26
7. Dobývání říše Aztéků	28
7.1 Aztékové po pádu Tenochtitlánu	37
8. Závěr.....	39
9. Seznam použité literatury a pramenů	41
10. Resumé.....	43
10.1 Abstract.....	44

1. Úvod

Aztékové patřili k tvůrcům jedné z vrcholných civilizací předkolumbovské epochy amerického kontinentu. Během 12. a 13. století ovládli hustě osídlenou mexickou náhorní plošinu, podrobili si původní obyvatele a přímořské kmeny. V roce 1325 založili hlavní město Tenochtitlán, které leželo na území dnešního města Ciudad de México. Během následujících let se Aztékům podařilo vojensky ovládnout rozsáhlé oblasti od Mexického zálivu až k Tichému oceánu a na jihu k dnešní Guatemale. Aztékové nevytvořili svou vlastní kulturu, spíše úspěšně převzali kulturu starých národů-Toltéků a Mayů. Za necelá dvě století dosáhl kdysi barbarský kmen takového stupně civilizace, že Evropané označili Tenochtitlán za nejkrásnější město na zemi. Na počátku 16. století se Aztécká říše dostala do krize a v letech 1519–1521 byla dobytá Hernánem Cortésem.

Tématem bakalářské práce je Aztécká říše na počátku 16. století, její rozvoj a její mocenské postavení na mexické náhorní plošině, struktura, politika, náboženství a kultura tohoto národa. Cílem práce tak bude zachytit problematiku Aztécké říše na vrcholu moci od upevnění jejího postavení v Mexickém údolí až po její rozpad v roce 1521. Práce si také klade za cíl objasnit výchozí podmínky, které ovlivňovaly další existenci Aztécké říše; jako byla expanzivní politika země, náboženství a z něho vyplývající nutnost lidských obětí. Dalším cílem bude analyzovat příčiny krize městských států na počátku 16. století, jak se tato krize projevila na chodu říše a jak ovlivnila její pád do rukou nově příchozích Španělů.

Práce je členěna do šesti hlavních kapitol. První část práce je zaměřená na události, které byly stěžejní pro vytvoření Aztécké říše a upevnění mocenského postavení Tenochtitlánu v Mexickém území. Jsou zde analyzovány střety, jež předcházely sjednocení obyvatelstva Mexického údolí pod nadvládou tzv. Trojdohody. V podkapitole jsou objasněny důvody expanzivní politiky říše a její následky pro obyvatele Mezoameriky. Jak nedostatečná integrace podrobených států přispěla k rozkolu říše.

Aby bylo možné zcela postihnout aztéckou společnost a síly, které formovaly vznik impéria, je další kapitola zaměřena na stratifikaci obyvatelstva v Tenochtitlánu a sociální změny, ke kterým docházelo v 15. století. Jak vznik nových vrstev obyvatelstva ovlivnil politiku říše. Text je doplněn informacemi o tématech každodenního života, jako je aztécký kalendář, vzdělání, bydlení, oblékání a společenské hry.

Historický a ekonomický vývoj Mexického údolí byl do značné míry ovlivněn aztéckým hospodářstvím.

Po založení města Tenochtitlánu na jezeru Texcoco se Aztékové museli potýkat jednak s nedostatkem úrodné půdy, ale také s nebezpečím záplav, které hrozily vždy po vydatných deštích. Začali po vzoru ostatních jezerních národů vytvářet plovoucí zahrady tzv. Chinampas, které se spolu s budováním hrází a propustí staly specifickými rysy zemědělství mexické náhorní plošiny. V práci je také nastíněn vývoj řemesel a obchodu, jež byly také součástí aztéckého hospodářství, jak ovlivnily vznik soukromého vlastnictví a zda byly stěžejní pro přesun pracovních sil v rámci Mexického údolí.

Čtvrtá kapitola se zabývá aztéckou kulturou, neboť Aztékové nebyli jen válečníky, zemědělci a řemeslníky, ale také umělci. Byli tvůrci obrovských architektonických komplexů, monumentálních soch a šperků. K pochopení aztécké kultury přispěly značnou měrou také kodexy, jejichž popis tvoří součást této kapitoly. Veškeré umění a myšlení Aztéků bylo formováno jejich náboženstvím a z něho vyplývající nutnosti lidských obětí. Aztékové se cítili předurčení k udržování chodu světa a tomu podřizovali také své konání. Jejich náboženský panteon byl nesmírně rozsáhlý a složitý, proto jsou v práci popsána jen některá nejpodstatnější božstva uctívaná Aztéky a kultury s nimi související.

V poslední a nejrozsáhlejší kapitole práce je analyzováno dobývání Aztécké říše Španěly, neboť se jednalo o velmi pozoruhodnou událost nejen z hlediska dějin této oblasti, ale také dějin světových. Aztécká říše na počátku 16. století byla již nestabilní a měla řadu nepřátel, to vedlo k tomu, že španělští dobyvatelé po svém příchodu do Mexického údolí našli v boji proti Aztékům celou řadu spojenců. Důležitou úlohu v dobývání Aztécké říše sehrály také náboženské mýty Aztéků, které ovlivňovaly jejich přístup ke Španělům. V této kapitole bude také popsána vojenská taktika Hernána Cortése, která vedla k dobytí Tenochtitlánu. V závěru práce je zhodnocen dopad španělské conquisty na Aztéckou říši.

Zdrojem informací byly odborné texty a knihy v českém, španělském a anglickém jazyce. Nejčastěji využívanou knihou byla publikace od Markéty Křížové *Aztékové: Půvab a krutost indiánské civilizace*, která se stala průvodcem dějinami Aztéků od nástupu k moci až po dobytí Aztécké říše Hernánem Cortésem. Byla zcela nepostradatelná pro pochopení aztéckých kalendářů.

Poznatky o aztécké společnosti, expanzivní politice Trojdhody a způsobu vedení válek byly získány z knihy Georgiho C. Vaillanta *Aztékové, Původ vzestup a pád národa Aztéků*, která je doplněna ilustracemi, řadou tabulek a přehledů, které usnadňovaly orientaci v dané tématu.

Kniha Fridricha Katze *Staré americké civilizace* poskytla informace především o rozdělení aztécké společnosti, které v ostatních knihách bylo zmíněno jen okrajově. Citace z těchto knih byly použity i v ostatních kapitolách.

Představu o aztéckém umění poskytla kniha Davideho Domenici *Aztékové, Poklady starobylých civilizací*, kde jsou velmi sugestivně ve fotografiích zachyceny doklady aztécké kultury doplněné psaným slovem. Tato obrazová publikace byla důležitá pro vytvoření představy o architektuře, sochařství a především o aztéckých kodexech.

Vodítkem pro dobývání Tenochtitlánu byla publikace od Pavla Vodičky *Dobývání Aztécké říše*, která se, ačkoliv je popularizačně napsaná, stala zdrojem důležitých informací a Cortésovy *Dopisy o dobytí Tenochtitlánu*, kde jsou zachyceny události o dobytí Tenochtitlánu. Kniha autorek Zuzany Kostičové, Markéty Křížové a Sylvie Květinové *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky* dala nahlédnout do drsné reality aztéckých náboženských rituálů, místy až šokujícím realistickým vylíčením krvavých praktik Aztéků.

Ze španělských originálů byla použita kniha od Manuela M. Morena *La organización política y social de los Aztecas*, která přispěla k objasnění sociální stratifikace obyvatelstva Tenochtitlánu. Další španělská publikace od Marca Obregóna, *Breve historia de los Aztecas; Descubra la portentosa historia de la cultura* se stal bohatým zdrojem informací týkajících se španělské conquisty.

V práci byla použita progresivní metoda při chronologickém popisu událostí. Zároveň byla použita retrospektivní metoda, pomocí které je popsáno dění, které předcházelo španělské conquistě. Informace týkající se samotného dobývání Tenochtitlánu byly zpracovány metodou přímou. Práce je založena na relevantních informacích a historických faktech z literatury, jak z českého, tak ze zahraničního prostředí. Také byla použita synchronní metoda, která umožnila postihnout proměny aztécké společnosti v 15. a 16. století.

2. Aztécká říše na vrcholu

2.1 Vztahy mezoamerických městských států

Aztékové patřili vedle Mayů a Inků k tvůrcům jedné z vrcholných civilizací předkolumbovské epochy amerického kontinentu. Vznikem jejich říše byla dokončena jedna z fází dlouhodobého kulturního a historického vývoje etnik Mexické náhorní plošiny.

Aztékové přišli do údolí Mexika jako barbarský indiánský kmen, který byl napadán místními obyvateli. Až v roce 1325 jim bylo dovoleno usadit se na ostrově na jezeře Texcoco (zde bylo zbudováno jejich centrum Tenochtitlán). Ostrůvek pro svou špatnou polohu nenáležel žádnému městskému státu. Navzdory zisku stálého území byli Aztékové dlouhou dobu podrobeni a stali se vazaly tepaneckého vládce Azcapotzalca. Teprve za vlády Izcoatla (1427–1440) se podařilo Tenochtitlánu získat nezávislost.¹ Spojil se s dalším z městských států Texcocem a spolu s tamním vládcem Mezahualcoyatlem Azcapotzaluma porazili tepaneckého vládce a založili společenství, nazývané Excan Tlatoloyan tvořené panstvími Texcoca, Tenochtitlánu a Tlacopanu, které reprezentovaly nebe, zemi a podzemí utvářející kosmický model.² Tato tzv. Trojdhoda se stala základem politického dění Mezoameriky na následujících devadesát let. Dalším důležitým, i když tragickým mezníkem byl hladomor, který zasáhl altiplano³ v letech 1450–1454, při kterém zemřely tisíce lidí a další tisíce se dobrovolně prodaly do otroctví. Vládci Trojdhody museli řešit problém dodávek potravin pro údolí, aby tak zamezili opakovanému hladovění obyvatel. Prvním krokem bylo využívání nových postupů v zemědělství, jako byly rozsáhlé zavlažovací práce a stavba hrází, které měly nejen hospodářský ale také integrační význam, neboť propojovaly jednotlivá města a městské státy v Mexickém údolí.⁴ Dalším krokem byly dobovačné války, které měly zajistit přísun potravin z nížinných oblastí. Podle některých pramenů se zdrojem potravy dokonce staly hojné lidské oběti. Jak se později ukázalo, měly výše zmíněné kroky zcela změnit ráz Tenochtitlánu a celého Mexického území.

¹ KAŠPAR, Oldřich, *Dějiny Mexika*, Praha 1999, s. 42–43.

² OBREGÓN, Marco, Antonio Cerbera, *Breve historia de los Aztecas*, Madrid 2008, s. 105.

³ Náhorní plošina.

⁴ KATZ, Friedrich, *Staré americké civilizace*, Praha 1989, s. 197–202.

Zhruba na konci 15. století se podařilo městům Trojdohody sjednotit pod svou nadvládou většinu obyvatelstva Mexického údolí, čítající podle odhadů zhruba 15 miliónů lidí. Tato oblast byla největším teritoriálním, populačním a mocenským uskupením předkolumbovské Ameriky.

Vedle sebe zde žilo množství různých etnik, mluvících rozličnými jazyky, vyznávající odlišná náboženství, žijících v rozdílných formách sociální organizace.⁵ Jednalo se jak o malé vesnice, tak velká města a městské státy, kde žily tisíce poddaných. Ne vždy bylo zcela jasné, kterému městu Trojdohody která oblast podléhala, neboť zemi nevládlo pouze jedno hlavní, ale tři centra. Proto docházelo k nepřehledným situacím a zmatkům provázených územními spory. Z dochovaných záznamů je patrné, že nejlépe organizovanou činností Trojdohody byl výběr daní (tributů) z obsazených území. Tribut byl vždy přesně stanoven a na každé území byl vyslán úředník (*calpixque*), který dohlížel na množství a přesné odvedení dávek. Jednalo se o potraviny, suroviny, hotové výrobky, zlato, stříbro, bavlnu, bavlněné látky, oděvy z peří, drahé kameny, gumu, gumové kotouče, dýmky ke kouření a další předměty, které byly v obrovském množství dodávány do měst.

Přestože nebyl pevně stanovený způsob ukládání tributu, lze mluvit o třech různých skupinách provincií. Do první skupiny patřila území *altiplana*, která byla nejvíce integrována. Jeho obyvatelé museli pracovat na polích Nejvyššího mluvčího a kultivovat novou půdu pro aristokracii a kněží, ale také se podílet na veřejných zakázkách (stavba kanálů a hrází). Navíc zásobovali palác zvířinou a vykonávali funkci služebnictva v domácnostech vládnoucí vrstvy. Také se museli zúčastňovat válek na straně měst Trojdohody. Druhou skupinu tvořila území vzdálenější od Tenochtitlánu, jejichž obyvatelé se nepodíleli na veřejných zakázkách, tato forma tributu zde byla nahrazena zvýšenými dávkami potravin a textilií. V poslední skupině byly provincie, které ležely na hranicích. Ty musely zásobovat vojenské posádky a odvádět tributy. Aztékové zde vystupovali jen jako příjemci, neboť se nepodíleli na pomoci v době hladomoru a drancovali města během válečných tažení. Aztécký zábor byl v těchto oblastech chápán jako vojenská okupace, nejen proto, že zdejší obyvatelé mluvili jiným jazykem a měli zcela jinou kulturu, ale především pro nepochopitelnost lidských obětí, které si Aztékové vynucovali.

⁵ KAŠPAR, s. 45.

Zcela jinak se Aztékové chovali v Mexickém údolí. Jeho obyvatelé se nemuseli obávat napadení, naopak se mohli zapojit do dobovačných válek a získat tak podíl na tributech pocházejících z nížinných oblastí. Obrovské regulační práce a zavodňovací kanály zajistily dostatek potravin a díky surovinám a výrobkům plynoucích do měst z nově otevřených trhů se jejich životní úroveň stále zvyšovala. Nejvíce rostl a vzkvétal Tenochtitlán, který se po desetiletí nadvlády Texcoca stal hlavním městem Trojdhody a Texcoco jeho pouhou provincií.

Nadprůměrně rychlý růst Tenochtitlánu měl původ především ve velkých asanačních a regulačních pracích a na růstu počtu obyvatelstva. Nejdůležitějším počinem se jeví dobytí, a následné připojení sousedního ostrova Tlaltelolco v roce 1473. Tlaltelolco se stalo zdrojem obrovských daní od obchodníků, neboť vlastnilo velké tržiště a navíc bylo na strategickém místě uprostřed jezerní sítě. Tlaltelolco ztratilo svou politickou nezávislost a stalo se natrvalo součástí Tenochtitlánu.⁶

2.2 Válka a zahraniční záležitosti

Zahraniční záležitosti se týkaly především války, která byla důležitou součástí hospodářství a náboženství Aztéků. Expanzivní růst Aztécké říše v 15. století s sebou nesl rozmach válečných operací. Válka se stala samozřejmostí, nutností a zároveň posvátným úkolem. Měla několik cílů. V první řadě to bylo získávání nových území a z nich plynoucích tributů, dále byla zdrojem zajatců pro masové obětování a vedla k zisku přístupu k moři.⁷ Dobyvatelské výpravy byly vedeny vždy podle stejného schématu. Nejprve byli na budoucí dobývané území vysláni zvědové. Byli to především obchodníci, kteří se uměli pohybovat v cizím prostředí v převleku a ovládali jazyky místních etnik. Když vládci Trojdhody obdrželi informace o dané lokalitě a usnesli se spolu s válečnou radou na obsazení území, vyslali k tamnímu vládci poselství z Tenochtitlánu, které vyzvalo stát k podrobení a k souhlasu s odváděním tributů. Pokud vládce přijal, byl dosazen na jeho území výběrčí daní a panovník mohl vládnout dál a zachovat si veškeré funkce. Pokud nebyla výzva přijata, předali obyvatelům města štíty a luky, aby se mohli bránit. Po měsíci (20 dní podle aztéckého kalendáře) byl vyslán posel z Texcoca.

⁶ KATZ, s. 232–247.

⁷ KAŠPAR, s. 43.

Když byl i on neúspěšný, byla řada na posledním poselstvu vedeným samotným vládcem Tlacopan. Jestliže se i tentokrát odmítl městský stát podvolit, byl vyhlášen válečný stav.⁸ Čas válečných tažení však museli určit věštcí.

Vyhlášení války přijímali obyvatelé obvykle s jásotem, neboť byla nejen možností, jak získat zajatce a bohatou kořist, ale také způsobem, jak válečnými zásluhami dosáhnout lepšího společenského postavení.⁹ Velící funkce zastávali pouze urození muži vyškolení k této činnosti. Bojovníky byli všichni tělesně schopní muži obce, stálé vojsko neexistovalo. Organizační jednotkou armády byl oddíl 20 mužů. Z nich byly sestavovány větší útvary o dvou až čtyřech stech mužích. Náčelník klanu velel větším útvarům.

Válečníci klanů byli seskupeni do čtyř větších útvarů pod vedením náčelníků městských čtvrtí a nejvyšší velení měl náčelník kmene.¹⁰ Správní hodnostáři obce se v době války stali vojenskými veliteli.

Od roku 1428 se příslušníci elitních útvarů stále rozrůstali a začali se konstituovat jako autonomní společenská třída. K nejdůležitějším válečnickým řádům Tenochtitlánu náležely organizace Orla a Tygra, společenství „Cuauchic“ a ti, kterým Španělé říkali „Hnědí rytíři“. Do prvních dvou skupin byli přijímáni pouze chlapci urozeného původu, dvě zbývající společenství byla otevřena všem válečníkům, kteří se vyznamenali velkou statečností. Z vojenského hlediska byli příslušníci těchto válečných řádů základem vojska a byli nasazováni na nejnebezpečnější místa.¹¹ Vojenský výcvik v normálním slova smyslu neexistoval, avšak v rámci měsíčních náboženských slavností probíhala vojenská cvičení a simulace boje. Válečná technika Aztéků byla na nižší úrovni. Hlavní útočnou zbraní byly dřevěné kyje posázené obsidiánovými odštěpkami a oštěpy, jež bojovníci vrhali pomocí alt – atlu (deska na vrhání oštěpů). Užívali luky a šípy, na boj muž proti muži těžké oštěpy, praky a kopí. K ochraně sloužily většinou štíty z proutí potažené kůží. Aztékové vyvinuli také jakési brnění, které krylo celé tělo. Jednalo se o prošívané pancíře vycpané bavlnou, napuštěné solním roztokem k vyztužení. Někteří válečníci nosili dřevěné přilby, které sloužily především k ozdobě spolu s odznaky, které napomáhaly k identifikaci jednotlivých skupin válečníků.¹²

⁸ KAŠPAR, s. 45.

⁹ DOMENICI, Davide, *Aztékové-Poklady starobylých civilizací*, Praha 2007, s. 176.

¹⁰ VAILLANT, Georgie, *Aztékové: původ, vzestup a pád národa Aztéků*, Praha 1974, s. 153–154.

¹¹ KATZ, s. 249.

¹² VAILLANT, s. 153.

Ze státních skladišť byly vojákům vydány zbraně a potraviny. Aztékové neznali tažná zvířata, proto museli veškerou výstroj a výzbroj nosit vojáci sami. Proto bylo důležité před válečným tažením domluvit místa k shromažďování potravin. Vojsko nemohlo vymáhat potraviny bez předchozí domluvy, aby nedocházelo k povstáním. Nicméně pokud armáda nebyla spokojena s dodávkami, často se uchýlila k drancování.¹³ Když vojska dorazila na místo určení, obě válčící strany si nejdříve vyměňovaly nadávky hlasitým pokřikováním doprovázeným bubnováním, které mělo zastrašit nepřítele a zároveň dodat odvahy útočnickům. Potom na sebe zaútočili šípy, oštěpy a kameny. Jakmile byla prolomena nepřátelská linie, nahrnuli se útočníci do města, kde drancovali a pobíjeli jeho obyvatele, dokud se náčelník nevzdal a nesouhlasil s požadovaným tributem. Kořist a zajatce si dobyvatelé brali s sebou. Způsob aztéckého boje byl podle evropských měřítek velmi primitivní.

Rozvoj taktiky či strategie brzdil otevřený boj, obtíže s vedením delších tažení a neformální charakter vojenských sil. K usnadnění vítězství sloužily nenadálé útoky, někdy doplněné úskokem či zradou.¹⁴

Zcela odlišnou formou boje byly tzv. květinové války. Základním cílem tohoto střetnutí bylo získat co největší počet zajatců, kteří byli potom obětováni. V jejich rámci proti sobě bojovali na smluveném místě ti nejlepší bojovníci městských států altiplana. Nejznámější květinovou válkou v dějinách byl střet mezi bojovníky Texcoca, Tenochtitlánu a Tlacopan na straně jedné a Cholupi, Huexoteinga a Tlaxcaly na straně druhé. Přestože to bylo pro Evropany, kteří do Aztécké říše přicházeli, nepochopitelné, byla to pro aztécké bojovníky otázka cti. Květinové války sloužily též k procvičení vojenské taktiky a strategie. Konaly se pouze v době míru, aby byl zajištěn dostatečný přísun zajatců.¹⁵

Na trůnu Tenochtitlánu se vystřídala celá řada schopných panovníků (Itzcoatl, Moctezuma I., Axayacatl, Tizoc, Ahuizotl) a všichni pokračovali v územní expanzi a politice náboženských a politických represí, což vedlo k vyhlazování obyvatelstva Mezoameriky. Vítězství městských států Trojdohody byla výsledkem využití strategických a ekonomických předností a jednoty všech společenství Mexického údolí. Na počátku 16. století se objevily u městských států první příznaky krize. Tempo výbojů se zpomalilo a růst produkce potravin poklesl.¹⁶

¹³ KATZ, s. 199.

¹⁴ VAILLANT, s. 154–155.

¹⁵ OBREGÓN, s. 233.

¹⁶ KATZ, s. 385–386.

3. Stratifikace obyvatelstva

Počet obyvatel v Mexickém údolí před conquistou historici pouze odhadují, neboť Aztékové nikdy neprováděli sčítání obyvatelstva. Podle některých badatelů žilo na území středního Mexika v 16. století 25 miliónů lidí a z toho 360 000 obyvatel v Tenochtitlánu. Tenochtitlán patřil k největším městům světa. Byl větší než Florencie, Madrid nebo Řím.¹⁷

*„Obyvatelstvo Tenochtitlánu tvořilo dvacet rodových občin po pěti v každém ze čtyř „obvodů“ či „čtvrtí města“ zvaných calpulli. Občiny neměly pouze ekonomický význam, byly také klíčovým prvkem politicko-správního systému Aztécké říše.“*¹⁸ Zástupci občin byli vysíláni do rady starších jedné ze čtyř čtvrtí, ke které jejich občina příslušela, měli právo volit nejvyššího hodnostáře „mluvčího“. Tito čtyři mluvčí tvořili hlavní výkonný orgán Tenochtitlánu a později volili „nejvyššího mluvčího“ (tlatoni), jeho úřad byl doživotní a zahrnoval v sobě tři významné funkce: byl hlavním vojenským velitelem, nejvyšším soudcem a správcem příjmů Aztécké říše. Vedle takzvaného zástupce lidu stál v čele Tenochtitlánu náboženský hodnostář Aztéků, zvaný „hadí žena“, jehož funkce byla rovnocenná postavení světského vládce.

Aztécká společnost byla výrazně stratifikována, příslušnost k jednotlivým vrstvám se dědila po mužské linii. Nejblíže vládci stála šlechta (pipiltin), která na rozdíl od ostatních nemusela platit daně, nevztahovala se na ní povinnost prací na státních stavbách a pouze jejich dětem se dostávalo vyššího vzdělání. Šlechtě byla přidělována půda, tributy, ale také potrava a místnosti ve vladařském paláci. Příslušnost k elitě s sebou nesla i závazky a náboženské povinnosti (např. dodržování půstu) Nejpočetnější skupinu tvořili svobodní občané, kteří zabezpečovali svou práci přísun potravin.¹⁹

Po dobovačných válkách nastaly v Tenochtitlánu a jeho susedstvích sociální změny, které vedly k růstu obyvatelstva, jež se nepodílelo na produkci potravin. Objevily se nové sociální skupiny a naopak tradiční skupiny ztratily svůj význam. Na počátku 16. století vzrostla moc „nejvyššího mluvčího“, stal se bohem na zemi, jeho vliv posiloval růst vojenské a státní byrokracie, která byla výsledkem aztéckého záboru oblastí s milióny lidí.

¹⁷ KATZ, s. 233–234.

¹⁸ KRÍŽOVÁ, Markéta, *Aztékové: Půvab a krutost indiánské civilizace*, Praha 2005, s. 25.

¹⁹ Tamtéž, s. 25–29.

K největším proměnám došlo u válečníků, kteří získávali své příjmy od státu a rozhodovali spolu s „nejvyšším mluvčím“ o válce. Stali se spolu s aristokraty součástí nobility v Tenochtitlánu.

Významný růst v tomto období zaznamenala i vrstva kněží. Špičky kněžské hierarchie byly úzce spjaty s civilní vládou, neboť „nejvyšší mluvčí“ byl zároveň veleknězem. Kromě toho také existovala autonomní od státu oddělená kněžská organizace, do značné míry nezávislá i hospodářsky. Její nejdůležitější funkcí byla výchova dětí šlechticů, díky čemuž získávali kněží vliv na formování myšlení aztéckých elit. Další vrstvou, která vznikla během druhé poloviny 15. století, byla tzv. „ekonomická byrokracie“, která byla tvořena příjemci, správci a distributory daní. Její příslušníci byli rozmístěni na celém území Mezoameriky.

Rozdíly mezi vládnoucí vrstvou a ostatními obyvateli se v Tenochtitlánu neustále prohlubovaly. Sociální postavení bylo podmíněno vlastnictvím movitého i nemovitého majetku a růstem populace jednotlivých vrstev. Díky polygamii rostla vládnoucí vrstva rychleji než kterákoliv jiná sociální skupina.

Kněží, aristokracie a válečníci byly přes všechny své proměny skupinami, které se organicky vyvinuly z aztécké společnosti, oproti tomu skupina obchodníků a řemeslníků pronikla do společnosti jako nové těleso. Obchodníci byli pro vládnoucí vrstvy nepostradatelní, nicméně vždy byli považováni jen za zbohatlíky. Jejich pozice se změnila s postupným nástupem státem řízeného obchodu. Města Trojdohody využila nadbytek tributů z dobytých území a použila je ke směně produktů z nížinných oblastí. Obchodníci se stali součástí vládnoucí vrstvy, tvořili samostatnou skupinu s vlastními soudci a výsadou spolurozhodovat. Obchod podpořilo též vybudování hrází a kanálů, které propojily celé mexické údolí a umožnily tak lodní přepravu zboží.²⁰

Řemeslníci přicházeli do Tenochtitlánu na pozvání vládce, byli zcela závislí na vládnoucí vrstvě. Měli své vlastní uskupení s nejvyšším představitelem, který jednal s centrální politickou administrativou. Nebyli na rozdíl od obchodníků součástí nobility, ani neměli vlastní soudce. Na nejnižším stupni ve společnosti stál obecný lid, který tvořili svobodní obyvatelé (macehuatlíové), nevolníci (mayectliové) a otroci (tlacotliové). Nejpočetnější skupinou bylo svobodné obyvatelstvo, tvořené rolníky, rybáři a z něhož se rekrutovali příslušníci vojska. V průběhu dobovačných válek jim byl určován stále nižší tribut, ale v době nedostatku byli živeni státem.

²⁰ MORENO, Manuel M., *La organización política y social de los Aztecas*, México 1964, s. 74.

V 15. století došlo k poklesu významu *calpulli*, které ztratily svůj podíl na spolurozhodování ve státních otázkách. Svobodní obyvatelé se nemohli pro svou negramotnost stát obchodníky ani úředníky, ale mohli budovat kariéru válečníka nebo kněze. Byli pro Tenochtitlán nepostradatelní, neboť byli vlastníky půdy.

Pozdější přistěhovalci (nevolníci) pracovali na půdě městských států a byli na ní závislí. Značnou část úrody museli odvádět vlastníkovi. Nevolníci pravděpodobně netvořili sociální skupinu, která se vytvořila za Aztéků, ale mnohem dříve, už v předaztéckých dobách.

Skupinu na nejnižším stupni aztécké společnosti tvořili *tlacotliové*, Evropany označení jako otroci. Nebyli ani dědičnou ani uzavřenou skupinou. Rodina otroka byla svobodná a otrok se mohl z otroctví vykoupit. Majitel disponoval pouze jeho pracovní silou, nemohl jej trestat, pouze jej prodat. Otroci pracovali především v dopravě a v domácnosti. Na ostatní práce měli Aztékové dostatek nevolníků, proto v 16. století otroci nahradili nedostatek zajatců pro lidské oběti.²¹

3.1 Společenské zvyklosti

Každodenní život Aztéků a jejich společenské zvyklosti byly ovlivněny přesvědčením, že veškeré lidské snažení je podřízeno božstvům, která je třeba neustále usmiřovat a odměňovat.²² Základem aztécké společnosti byla rodina. Dívka mohla vstoupit do manželství po dosažení 16 let a muž ve 21 letech, budoucí partnerku muži určovaly hvězdy. Pokud došlo k astrálnímu souladu obou partnerů, začalo se domlouvat věno pro nevěstu, které tvořily cenné předměty: peří, kakao, polodrahokamy a bavlněné látky. Bohatě oddával kněz, chudě vyšší představitel vesnice. Po ukončení hostiny a příslušných náboženských rituálů bylo manželství považováno za naplněné. Muž obdržel od *calpulli* kus půdy, na které pracoval a mohl si část úrody nechat pro vlastní obživu. Tak došlo k začlenění rodiny do společenské struktury komunity.²³

Výchova dítěte začínala odstavením od prsu ve třech letech, otcové se starali o syny a matky vychovávaly dcery. K výchově dítěte byly využívány i tělesné tresty.²⁴

²¹ KATZ, s. 247–289.

²² KŘÍŽOVÁ, s. 35.

²³ LONGHENA, María, *Mexiko: Dějiny a kultura Mayů, Aztéků a dalších předkolumbovských národů*, Praha 1998, s. 75.

²⁴ VAILLANT, s. 88.

Od doby Moctezumy I. bylo vzdělání povinné pro všechny chlapce bez ohledu na společenské postavení. Od 15 let studovali muži z nižších vrstev na veřejných školách tzv. „telpochcalli“, kde získali pouze základní vzdělání, které nezahrnovalo ani čtení ani psaní. Každý klan měl vlastní školu, která měla za úkol z nich vychovat řádné občany a válečníky. Aztécké vzdělání obsahovalo i studium hudby, zpěvu a tance. Šlechtičtí chlapci získávali vyšší vzdělání ve škole zvané „calmenac“, která sídlila u Nejvyššího chrámu a v aztécké říši byla jediná.

Výuka je měla připravit na vysoké civilní zaměstnání, válečnictví a náboženství.²⁵ Náplní studia bylo psaní, poznávání kalendářních cyklů, astronomie a vojenské umění. V chrámových školách mohly získat vzdělání také dívky ze šlechtických rodin, nicméně jejich předměty byly podřízeny budoucímu postavení ženy v aztécké společnosti (tanec, hudba, kulinářské umění, vyšívaní).²⁶ Žena měla určitá práva, mohla nabývat majetek, uzavírat smlouvy a dožadovat se spravedlnosti u soudu. Přesto nikdy nemohla dosáhnout postavení jako muž, který pokud byl zručný ve svém povolání a projevoval výjimečné schopnosti, byl všemi ctěný a mohl být volený do vyšších funkcí. Dalo by se říci, že jednotlivec v aztécké společnosti neměl mnoho ekonomických ani existenčních starostí. Jeho život závisel na vůli a na potřebách celku, vše bylo předem určeno.

Domy běžného obyvatelstva (rolníci, rybáři) byly velmi skromné. Byly stavěny z rákosu a trávy, střechu tvořily kůly pokryté blátem. Byly zařízeny jednoduše rohožemi a příkrývkami na spaní, hliněným nádobím a drtičem kukuřice. Ohniště ohraničené třemi kameny představovalo zároveň sídlo a oltář „starého boha“ ohně (Huehuateotl).

Střední vrstva si stavěla své příbytky z nepálených cihel, sušených na slunci, základem kterých byla deska z kamene, která ho izolovala od vody. Domy neměly okna, světlo a vzduch dovnitř proudily dveřmi. Domy obvykle stály u kanálů a jejich obyvatelé využívali pro přepravu kánoe. Typickým rysem města byla parní lázeň. Aztékové se často koupali nejen v lázni, ale také v kanálech a jezerech z důvodu rituální čistoty. Paláce nobility se strukturou nelišily od domů chudých, jen byly výrazně větší, elegantnější a více vybavené.²⁷

Sociální stratifikace byla patrná také v oblékání. Chudí se oblékali pouze do látek utkaných z hrubých vláken agáve. Pláště jim nesměly sahat dál než ke kolenům a nesměli chodit do města obutí.

²⁵ MORENO, s. 62–63.

²⁶ LONGHENA, s. 78.

²⁷ Tamtéž, s. 80–81.

Šlechtici nosili oděv z bavlny, zdobený výšivkami a peřím. Muži a ženy se zdobili prsteny, náramky, náhrdelníky náušnicemi a přívěsky, hrudními pláty z jadeitu, nefritu, kostí a perleti z dílny mixtéckých a taraských umělců. Barvili si vlasy a zuby. Čelenky, zdobení hlavy, účesy a tetování odráželo společenské postavení jednotlivce. Oděv bohatých a chudých byl stejně jednoduchý, pro muže bederní rouška a plášť, pro ženy sukně, volná blůza a sandály.²⁸

Potrava Aztéků byla poměrně pestrá. Hlavním zdrojem potravy byla kukuřice. Kukuřičné klasy jedli vařené nebo pečené nebo z kukuřičné mouky tvořili placky pečené na ohni a kukuřičný chléb.

Další používanou surovinou byly fazole, brambory, dýně, ananas a avokádo. Aztékové měli hojnost zeleniny a ovoce, ale nedostatek chovného dobytka. Sice lovili ryby a zvěř, ta ale byla dodávána především na stůl panovníka. Jeho stravu tvořili např. krocani, křepelky, zvěřina, holubi, zajáci, čerstvé ryby, které byly dováženy od 300 km vzdáleného Mexického zálivu.²⁹

Luxusní pochutinou byl kakaový nápoj (šokolatl) připravený z pražených drcených kakaových bobů našlehaných ve vodě s kukuřičnou moukou, ochucený medem, vanilkou nebo pálivými papričkami.³⁰ Z rostlin agáve vyráběli kvašený nápoj (pulque), který připomínal pivo. Alkohol mohli pít pouze staří lidé, kteří neměli žádné povinnosti nebo kněží při obřadech. V dutých stéblech třtiny kouřili tabák.³¹

K pobavení Aztéků sloužily hudba, tanec a hry. Aztékové měli mnoho druhů bubnů, dřevěné flétny, hliněné okariny, trubky z lastur a kostí, chřestidla, kovové zvonky a rolničky. Hudební projev byl více rytmický než melodický, byl doprovodem pro tanečníky. Tanec a hry byly součástí rituálů.³² K nejoblíbenějším zábavám patřily sportovní hry voladores (létači) a míčová hra (tlachtli), ve které se hráči snažili prohodit míč kamenným kruhem. Vítěz mohl získat šperky, ženy a otroky.³³

²⁸ KRÍŽOVÁ, s. 37–38.

²⁹ HORDEN, Nicholas, *Nový svět*, Praha 1987, s. 25.

³⁰ KRÍŽOVÁ, s. 25–26.

³¹ VAILLANT, s. 92–94.

³² KRÍŽOVÁ, s. 40–41.

³³ DOMENICI, s. 69.

4. Hospodářství

Základem hospodářství Aztéků bylo zemědělství. Pěstování zemědělských plodin zajišťovalo dostatek potravy, která nebyla závislá na pohybu lovné zvěře. Aztékové vzhledem k poloze města na ostrově museli využít znalostí ostatních kmenů, jako byli Toltékové, Chalkové a Šočimilkové, kteří též žili na jezerech a začali budovat tzv. Chinampy (plovoucí zahrady).³⁴ Tyto stavby byly velmi důmyslné a využívaly přírodní materiál, kterého v těchto oblastech byl dostatek. V mělkých vodách jezer byly z větví, kořenů a křovin vytvářeny vory. Na podklad z rákosy se navršila vrstva bahna, která byla bohatá na výživné látky. Na těchto vorech se nejdříve pěstovaly zemědělské plodiny, později po vytvoření humusu se zde sázely stromy, které prorostly až na dno jezera a ostrůvky ukotvily a zpevnily. Obyvatelé tak získávali pevnou půdu, na které byly později budovány i chýše z rákosy.³⁵ Před setím se na půdu navršila nová vrstva bahna, a tím se obnovila úrodnost půdy. Díky tomu bylo možné sklízet úrodu dvakrát i třikrát do roka. Toto přírodní prostředí však bylo zdrojem i mnohých nebezpečí, která plynula především z množství dešťových srážek. Pokud byly nedostatečné, hladina jezer klesla a část chinamp vyschla. Mnohem horší variantou však byly hojné deště, kdy jezera vystoupila z břehů a zaplavila okolí, neboť východní jezero Texcoco bylo slané. V době záplav natekla slaná voda z jezera do okolních jezer a napáchala obrovské škody. Proto Aztékové využili znalostí panovníků Texcoca a začali budovat rozsáhlou síť hrází a propustí, které měli regulovat hladinu jezer. Také musel být zbudován systém kanálů, které sloužily ke svádění vody z hor, a zásobovaly město čerstvou vodou, zároveň redukovaly úroveň hladiny jezer. Tyto stavby umožňovaly mnohonásobně zvýšit systém chinamp a tím zvýšily produkci potravin.³⁶

Aztékové pěstovali kromě několika druhů kukuřice, celou řadu bobů, kakao, fazole a dýně. Další běžně rozšířenou plodinou byla rajská jablka, brambory, ananas, avokádo a mnoho druhů bavlny. Kromě kukuřice si Aztékové nejvíce cenili kakaa nejen pro jeho chuť, ale také pro jeho směnnou hodnotu.

³⁴ VAILLANT, s. 96.

³⁵ KRÍŽOVÁ, s. 24.

³⁶ KATZ, s. 176–201.

K nejdůležitějším oblastem Mezoameriky produkujícím kakao patřil stát Oaxaca, půda u Campechského zálivu a na západním a východním pobřeží. Od pobřeží Mexického zálivu dováželi čokoládu, vanilku a ananas.³⁷

„Obyvatelé Střední Ameriky měli hojnost ovoce a zeleniny, ale zato se jim nedostávalo dobytka a chovných zvířat. Zdomácněli hlavně krocani a psi, oba druhy chované na potravu. Nejvíce masa měli z vysoké lesní zvěře, ryb, korýšů, jimiž se hemžila jezera. Další nezvyklou činností v zemědělství bylo včelařství. Získaným medem sladili, neboť neznali cukrovou řepu ani třtinu.“³⁸

Zemědělstvím se zabývala téměř veškerá populace Mezoameriky. Půda byla přidělována jednotlivým rodinám a sloužila k jejich obživě. Hlavním zemědělským zařízením byla coa, rycí hůl, metate a mano, mlecí kameny na mletí kukuřice na hrubou mouku. V 16. století po dobovačných válkách se v Mexickém údolí věnovala zemědělství jen podrobená etnika. Potraviny se dovážely z vazalských městských států.³⁹

Aztécký rolník pokud šlo o zvládnutí potřeb vyplývajících z nutnosti bydlení, ošacení a produkčního zařízení v zásadě žádného řemeslníka nepotřeboval. Domy byly budovány společnou prací příslušníků čtvrtí. Oděvy nejčastěji zhotovovala paní domu, výrobní nástroje byly tak primitivní, že je mohl zhotovit kdokoliv. Dělná práce v podstatě neexistovala. Řemeslníci v zásadě produkovali jen luxusní zboží pro vládnoucí vrstvy.⁴⁰ Manufakturní výroba a obchod začaly hrát v aztécké ekonomice důležitou úlohu i přesto, že neexistovaly peníze a důraz se kladl na osobní bohatství majitele tohoto zboží. Ruční výroba fungovala jako doplněk zemědělství. Některá města měla přístup ke zdrojům přírodního bohatství, které se v jiných městech nevyskytovaly, takže se v nich vyvinula specializovaná výroba. Město mohlo mít například ložisko kvalitní hlíny, a proto jeho výrobky z hlíny předčily keramiku jiných měst. Tyto produkty a suroviny si města vzájemně směňovala.⁴¹ Některá řemesla byla ceněna více a zabývali se jimi též synové šlechticů, kteří neměli nárok na dědictví. Např. zpracování peří a vytváření peřových mozaik.⁴² Nejvyhledávanějším peřím bylo peří ptáka kvesala tyrkysově zelená ocasní brka. V aztécké společnosti existovala zvláštní kategorie řemeslníků zvaných amantecas, kteří se na tuto práci specializovali.

³⁷ Tamtéž, s. 173–264.

³⁸ LONGHENA, s. 79–80.

³⁹ VAILLANT, s. 98–99.

⁴⁰ KATZ, s. 269–270.

⁴¹ VAILLANT, s. 97.

⁴² KRÍŽOVÁ, s. 40.

Kodexy detailně popisují metody výroby ornamentů a zdobení oděvů, štítů a čelenek. Každé jednotlivé pítko bylo přichyceno bavlnou na rákosovém nebo bavlněném podkladu. Kostýmy se nosily na náboženské obřady.⁴³

Výroba keramiky byla nejvýznamnější dovedností Mexického údolí. Nejrozšířenější technikou práce s keramikou bylo ruční tvarování a modelování. Nádoby byly vyráběny z proužků hlíny, neboť ani hrnčířský kruh ani blok zvaný habal, který se využíval k formování nádob na Yucatánu, nebyly Aztékům známy.

Aztékové měli k dispozici velké množství jemné hlíny, jež měla po vypálení oranžovou barvu, z níž zhotovovali nádoby k uchování a podávání jídla. Zprvu zdobili nádoby lineárním vzorem, který v 15. století přechází ve zdobení geometrickými vzory. V období Moctezumy II. se projevila inspirace přírodou v podobě ptáků, ryb a rostlin podobná japonskému umění. I ve výrobě textilií se uplatňovaly výrobky z hlíny, např. číšky pod vřetena a setrvačníky. Keramika se neomezovala jen na výrobky pro domácnost, ale i velké hliněné ornamenty k výzdobě chrámů.⁴⁴

Aztécké tkalcovské umění je známé jen z popisů a sporých ukázek. Látky vyráběly především vyspělejší skupiny. Zpracování bavlny bylo velmi jednoduché. Vlákna se spřádala pomocí vřetene nebo přesleny se setrvačníkem. Dál se tkaly na stavech, barvily a zdobily. Oděvy vyráběly ženy a dcery i nejvýše postavených rodin.⁴⁵ Dlouhá zkušenost v tkaní se projevila ve vzorování především v pravoúhlých vzorech a v jemném vyšívaní. Oděvy se dál zdobily barvenými uzly a batikou. Jiné techniky daly látce vzhled brokátu a sametu. Z rostlin agáve se získávaly nitě a tkaly se brašny a hrubé látky. Před mozaikou z peří zde byly práce z mušlí a kamene. Zhotovovali mozaiky z kamenů různých barev a mušlí. Zdobili se nejen sošky, ale i obrovské mozaiky na domech a chrámech.

Důležitým nerostem pro Aztéky byl obsidián. Techniky jeho zpracování byly známe už v předklasické době a nijak se nezměnily. Aztékové jako první začali z obsidiánu vyrábět nádoby, které byly oblíbené pro svou trvanlivost. Z obsidiánu se též zhotovovala zrcadla, jejichž výroba byla velmi náročná, a proto se používala jen při obřadech.

Na rozdíl od kamenných monumentů se práce řezbářů téměř nedochovaly. Dřevo bylo zpracováváno kamennými nástroji, přesto provedení dřevěných uměleckých předmětů svědčí o dokonalé zručnosti Aztéků.

⁴³ LONGHENA, s. 99.

⁴⁴ VAILLANT, s. 110–112.

⁴⁵ KRÍŽOVÁ, s. 37–38.

Vyráběly se masky, figury, bubny a vrhače oštěpů. Mnohem menší využití měli truhláři, neboť Aztékové neměli téměř žádný nábytek. Pouze vysocí hodnostáři sedávali na vysokých dřevěných trůnech (icpalli). Ostatní vybavení domů jako byly truhly a zástěny se nedochovalo.⁴⁶

Řemeslná činnost, kterou Aztékové poznali jako poslední, byla práce s kovem. Do Střední Ameriky se kov dostal až v poklasickém období, spolu s mixtéckými umělci z Oaxacy. Dobývání kovů bylo primitivní. Aztékové sbírali zlato v podobě valounů nebo rýžovali zlatý prach. Měď kovali zastudena, způsob jak vyrábět bronz do Mexického údolí nedospěl.⁴⁷ Měď a zlato zpracovávali v tzv. ztracené formě. Tvar předmětu byl vymodelován v hlíně, potom obalen jemným prachem z dřevěného uhlí a to vše bylo zakryto vrstvou vosku. Formu poprášili práškem a obalili hlínou, do níž navrtali nahoře a dole otvory. Horním otvorem se lil roztavený kov, vosk se rozpustil a vytekl spodním otvorem. Po vychladnutí se forma rozbila, čímž byl získán hotový výrobek. Aztécká řemesla zcela převýšila svou dokonalostí výrobky starého světa zhotovenými na stejné mechanické úrovni.⁴⁸

S vývojem zemědělství a řemesel se začíná rozvíjet také obchod, který měl v Mezoamerice tisíciletou tradici. Před dobovačnými válkami bylo obchodování mezi altiplanem a nížinnou oblastí velmi riskantní. Také jej omezoval vliv primitivní technologie, neexistovala tažná zvířata a do vybudování kanálů ani vodní cesty. Zboží bylo přepravováno nosiči (tameny). Proto byly zpočátku transportovány pouze vysoce hodnotné produkty jako peří, kakao a nefrit.⁴⁹ Cesty pro obchodníky nebyly vždy zcela bezpečné. Obchodníci se museli přestrojovat za obyčejné rolníky a znát jazyk jednotlivých etnik, aby nebyli na nepřátelském území napadeni, nebo si pořídit ozbrojený doprovod a tak proniknout do nížin. Pokud se jim to podařilo, dalším problémem bylo, jaké produkty nabídnout ke směně. Altiplano nevlastnilo žádné suroviny, proto museli nabízet drahé, nákladně zpracované výrobky nebo vnucovat tzv. lahůdky, které však byly zcela bezcenné. To vedlo ke střetům s obyvateli nížinných oblastí, kteří často obchodníkům zabraňovali vstoupit do města. Ke zvratu došlo až po vzniku Trojdhody a po ukončení dobovačných válek. Cesty byly kontrolované Aztéky a obchodníci byli pod jejich ochranou. Zabití obchodníka se trestalo smrtí. Také byl vyřešen problém s placením. I když neexistovaly žádné mince, ale jen směnné hodnoty, jež je mohly z velké části nahrazovat.

⁴⁶ VAILLANT, s. 102–108 .

⁴⁷ LONGHENA, s. 100.

⁴⁸ VAILLANT, s. 108–112 .

⁴⁹ KATZ, s. 264.

Nejdůležitějšími z nich byly kakaové boby, malé, snadno přenosné a všude žádané. Dalším platidlem byly bavlněné přikrývky, malé měděné motyčky a ve vzácných případech zlato, stříbro a nefrit. Obchodníci přinášeli z nížinných oblastí bavlnu, stříbro, nefrit, barviva a směňovali je za výrobky z Mexického údolí. Zboží bylo dopravováno na tržiště, kde mohlo být nabízeno. Prodej výrobků mimo tržiště byl trestán smrtí. Nová odbytiště byla zbudována v obsazených městech. Každé město mělo za povinnost umožnit obchodníkům z altiplana prodávat výrobky na svých trzích. Největší tržiště bylo v Tlaltelolcu. Na konci 15. století došlo v Mexickém údolí k výrazné specializaci. Na tržišti v Atzacapotrahu se prodávali především otroci, v Choltlanu klenoty, drahé kameny a peří, v Texcocu se obchodovalo s keramikou, na tržišti Acolmanu prodávali psy. Spory na tržištích byly řešeny soudci a kvalita zboží byla kontrolována inspektory.⁵⁰

⁵⁰ KATZ, s. 264–267 .

5. Aztécká kultura

Tenochtitlán byl zbudován na ploše 750 hektarů, rozdělen do čtyř částí, které uprostřed spojovala posvátná zóna. Vedle obytných čtvrtí obyčejných lidí stály paláce, chrámy, hřiště a termální lázně, rozlehlé zahrady s tropickými rostlinami, vodopády a zoologickou zahradou.⁵¹ Důležitou úlohu hrála také vojenská architektura – pevnosti a opevněné věže, které bránily přístupové cesty.⁵² Zcela specifická a nezaměnitelná byla sakrální architektura, která se vyznačovala mohutností a impozantností. Aztécký chrám stál vždy na vyvýšené plošině přerušené třemi terasami. K vrcholu vedla schodiště s balustrádami zdobenými otevřenými hadími hlavami, která směřovala k obětnímu kameni. Za ním byl vystavěný chrám z tesaného kamene občas zdobený plastikou. Střecha chrámu stejně jako ostatních domů byla pokryta došky.⁵³ V průběhu staletí pyramida rostla, neboť Aztékové vždy po dovršení dvaapadesátiletého kalendářního cyklu zasypali starou pyramidu a chrám kameny a hlínou a na vrcholu vystavěli chrám nový.⁵⁴ Mezoamerické národy neznaly princip oblouku, a proto využívaly techniku tzv. nepravé klenby.⁵⁵ Stavby byly zdobeny reliéfy a samostatnými plastikami v naturalistickém pojetí. Sochařství starého Mexika vycházelo z dlouhé tradice prací z hlíny a z kamene. Dřevo sloužilo k výrobě předloh, které pak byly vytesány do kamene. Aztécké sochy působily hrozivě a zasmušile, budily u prostých lidí hrůzu. Nejkrásnějšími sochařskými pracemi byla mladá božstva, jež vládla sklizni. Sochaři v nich dokonale vyjádřili trpělivost a odevzdanost indiánských rysů. Při ztvárnění přírodních motivů vycházeli tvůrci z přesných pozorování přírody. Dokladem je v literatuře několikrát zmiňovaná socha kojota se sklopeným uchem.

Aztécké umění vynikalo v architektuře a sochařství, méně úspěšné bylo v malování a v kresbě.⁵⁶ Malířství se vyvíjelo dvojím směrem. Jednak to byly nástěnné malby a psaní a ilustrace knih. Iluminaci a drobnomalbu aztéckých mistrů lze obdivovat např. v kodexu Borbonicus nebo kodexu Mendoza. Nedílnou součástí umění byla literatura. Aztécká společnost na přelomu 15. a 16. století nedospěla k vytvoření hláskového písma. Aztékové ve svých slovesných projevech využívali spojení obrázkového písma s ústní tradicí.

⁵¹ LONGHENA, s. 105.

⁵² KAŠPAR, s. 47.

⁵³ VAILLANT, s. 114–117.

⁵⁴ KRÍŽOVÁ, s. 45.

⁵⁵ LONGHENA, s. 123.

⁵⁶ VAILLANT, s. 117–120.

Texty zaznamenávali buď na jelení kůži, nebo na listy papíru vyrobeného z agáve. Popsané listy se lepily k sobě a vznikala jakási leporela dosahující délky kolem deseti metrů (kodexy). Písmo a kodexy převzali ve 14. století od Mixtéků. Aztécké písmo nezaznamenávalo hlásky ani slova, ale zahrnovalo jen významy slov, které podporovaly paměť. Výklad kodexů byl udržován ústním podáním ve školách.⁵⁷ Hlavním druhem písemností byly dokumenty správního a hospodářského charakteru a historická líčení dějin Aztéků.⁵⁸ „Historický žánr obsahuje zprávy předků, to znamená ústní tradici opřenou o rukopisy a přenášející se z pokolení na pokolení, náboženské záznamy, mýty, popis rituálních ceremoniálů, znalosti medicíny a vzpomínky mýtické.“⁵⁹ Druhou skupinu tvořily gnomicko–filozofické texty, které byly u Aztéků velmi oblíbeny.

Třetí součástí aztécké literatury byla poezie, jež byla úzce spjata s hudbou a tancem.⁶⁰ V některých básních byla opěvována božstva, slavné bitvy, legendární hrdinové a významné skutky. Nejbohatší byla lyrika, ve které tvůrci vykreslovali své nálady. Na první pohled verše působí křehce, ale pod povrchem lze nalézt symboliku obětování a krvavých rituálů. Nejproslulejším básníkem byl vládce Texcoca Nezahualcoyotl. Ve svých dílech se snažil pochopit svět a člověka. Psal také filozofické texty. V Texcocu byl uložen ústřední archiv říše, který byl během španělského tažení vypálen. K ničení historických textů docházelo za vlády Itzcoatla a Moctezumy, neboť se snažili zvýraznit svou roli v aztécké historii.⁶¹ Proto se z oblasti altiplana dochovalo jen velmi málo předhispánských kodexů. Jsou známy podle vlastníků nebo míst, kde jsou uloženy. Např. Kodex Borgia, Kodex Vaticano B nebo Kodex Mendoza. Jsou malovány na srnčí kůži, na všech jsou vyobrazení a hieroglyfy úzce spjaté s posvátným kalendářem Tonalpohuatli.⁶² Nejkrásnějším a nejpropracovanějším je Kodex Borgia. Vyznačuje se nejen bohatou barevností a uměleckým pojetím kreseb, ale také stylizací nahuanského chápání světa s jeho středem a čtyřmi světovými směry. Z hlediska studie nahuanského filozofického myšlení patří mezi nejvýznamnější Vatikánský kodex, známý také jako Riosův kodex, který ve třech částech popisuje vznik vesmíru, třináctero nebes, božstva, kalendář a období po conquistě.

⁵⁷ LONGHENA, s. 47–48.

⁵⁸ KRÍŽOVÁ, s. 49.

⁵⁹ KAŠPAR, s. 50.

⁶⁰ Tamtéž, s. 51.

⁶¹ KRÍŽOVÁ, s. 48–51.

⁶² <http://www.iliteratura.cz/Clanek/11081/leon-portilla-miguel-mezoamericke-literatury>, (1. 3. 2013)

V Kodexu Mendoza jsou zachyceny historické informace o založení Tenochtitlánu, o aztéckém impériu, daních, vzdělávacím systému a právu.⁶³ Aztécká literatura nezanikla s pádem Tenochtitlánu.

Zůstala zachována díky péči španělských misionářů, kteří za pomoci indiánských informátorů sbírali a shromažďovali aztécké texty.⁶⁴

⁶³ LEÓN–PORTILLA, Miguel, *Aztécká filozofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů*, Praha 2002, s. 33–34.

⁶⁴ KAŠPAR, s. 54.

6. Aztékové a náboženství

Aztékové byli přesvědčeni, že svět je nestabilní a jeho energie proudí jen z velkých obětí lidí. Tato kosmogonie ospravedlňovala lidské oběti, které byly prováděny v rámci aztéckého náboženství. I když kosmický řád kolísal mezi obdobími stability a chaosu, podstata mýtů spočívala v tom, jak překonat neštěstí, které v minulosti postihlo obyvatele Mexického údolí.⁶⁵ Aztékové měli ucelený názor na vztahy mezi nadpřirozenými silami a vesmírem. Podle této představy byl svět pětkrát stvořen a čtyřikrát zničen. V prvním období (Slunci) žili jen obři, kteří neznali zemědělství a živili se sběrem rostlin. Po 676 letech se změnil bůh Tetzcatlipoc v tygra a obry sežral. Ve druhém období vládl Quetzalcoatl, stvořil lidi, které po 364 letech rozmetal vítr. Ve třetím období nastoupil bůh deště. Po 312 letech zahynuli lidé v ohnivém dešti a zbytek se proměnil v ptáky. Čtvrté Slunce zaniklo v důsledku obrovské potopy a lidé se proměnili v ryby. Svět byl zahalen temnotou a neexistovali lidé ani Slunce. Bohové se sešli, aby vyvolali Slunce nové, ale to se nemohlo pohybovat po obloze, dokud neobětovali sami sebe. V pátém Slunci se objevili Aztékové a bůh Quetzalcoatl, který jim poskytl kukuřici. Také toto Slunce bylo každých 52 let odsouzeno k zániku, a proto se Aztékové na konci každého kalendářního cyklu obávali konce světa.⁶⁶ Protože se jednotlivé verze vzniku světa mění podle místa vzniku, jde zřejmě o zachycení katastrof, které postihly obyvatele starého Mexika. Vesmír byl vnímán především ve smyslu náboženském a rozdělen svisle a vodorovně. Vodorovný vesmír znal pět směrů; čtyři hlavní a střed, který ovládalo božstvo ohně. Východ byla světová strana hojnosti, kde vládl bůh deště Tlaloc a bůh mraků Mixcoatl. Jih byl Aztéky považovaný za nedobrý a náležela mu božstva spojovaná s jarem a květy Xipe (Sedřený z kůže) a Macuilxochitl (Pět Květ). Západ byl příznivý a hostil Quetzalcoatla (Pán moudrosti), oproti tomu na nehostinném severu vládl pán smrti Mictlantecuhtli. Vertikálně byl svět rozdělen na podsvětí a nadsvětí. V nadsvětí dlela božstva podle postavení v hierarchii. V nejvyšším nebi žil stvořitel Tloque Nahuaque.⁶⁷ Aztécký panteon nebyl zcela organizovaným celkem, přesto je ale možné rozlišovat mezi různými kompetencemi, které příslušely jednotlivým bohům.⁶⁸

⁶⁵ ELIADE, s. 44–46.

⁶⁶ KATZ, s. 204–205.

⁶⁷ VAILLANT, s. 124.

⁶⁸ ELIADE, s. 47.

Mezi nejdůležitější božstva Aztéků patřil Huitzilopochtli (bůh Slunce), jehož kult byl zaveden v době vlády „hadí ženy“ jménem Tlacaetel (1400–1480), který jako první zformuloval teorii o nutnosti lidských obětí k zachování světa.⁶⁹ Dalším velmi důležitým božstvem byl bůh deště Tlaloc, sochy obou božstev byly umístěny v kapli chrámu Nejvyššího mluvčího v Tenochtitlánu. K nejuctívanějším ženským božstvům patřila Coatlicue (Hadí sukň) matka Huitzilopochtliho. Byla zobrazována jako matka s dítětem v náručí a její soška byla v každém domě v Mexickém údolí. Velice důležitá byla též božstva půdy a smrti, protože úroda roste ze země a mrtví se do země vrací. Pán země Tlaltecuhctli byl vyobrazen jako přišera, která mohla pozřít samotné Slunce, neboť podle aztéckých pozorování zapadalo Slunce do země. Velká, hlavní božstva byla spojována s nebem a další božstva měla vliv na růst a plodnost. Tato božstva se často vyskytovala v páru. Např. Tlaloc bděl nad vegetací a růstem jeho družka Chalchiuhtlieve (Naše paní v tyrkysové sukni) vládla nad jezery a řekami. Ženská božstva kukuřice byla mladá a krásná, pravděpodobně byla odvozena od starého kultu předklasických božstev (Xilonen, Xochiquetzal, Centeotl).⁷⁰

Existovala také božstva, která Aztékové převzali z minulých dob nebo z jiných regionů Mezoameriky. Jednalo se o Quetzalcoatl (Opeřený had), který měl pro Aztéky velký politický a kulturní význam.⁷¹ Quetzalcoatl opovrhoval lidskými oběťmi. Vládl lidem, které vytvořil z kukuřice a vlastní krve. Naučil je lovit a obdělávat půdu stejně jako řemeslům a umění. Podle mýtů musel bojovat o vládu s bohem Texcatlipocem (Dýmající zrcadlo), který ho podvodem a intrikami vyhnal. Quetzalcoatl odešel přes moře na východ a slíbil, že se v roce Ce Acatl vrátí a pomstí svou porážku. Víra v tento mýtus měla pro Aztéky zdrcující následky.⁷² Před španělskou conquistou získal kult Opeřeného hada význačnou pozici v celé oblasti Mexika ovlivněného nejdříve Toltéky a poté Aztéky.

V 15. a 16. století se objevily snahy o změnu náboženství městských států Trojdohody. První pokus o změnu přišel z Texcoca od Nejvyššího mluvčího tohoto městského státu Netzahualcōyotla, který se zasazoval o víru v jednoho boha. Tvrdil, že posmrtný život nezávisí na způsobu, jak člověk zemře, nýbrž na způsobu života, jaký vedl. Šlo o pokus racionalizovat a centralizovat existující náboženství. Člověk měl získat jistotu, že pokud bude oddán svému panovníkovi, bude i jeho posmrtný život lepší.

⁶⁹ LEÓN - PORTILLA, s. 285.

⁷⁰ VAILLANT, s. 126–128.

⁷¹ CALLERY Sean, *Aztécká říše*, Praha 2011, 256–259.

⁷² HORDEN, s. 26–27.

Tím chtěl také omezit vzestup boha Huitzilopochtliho, ale s upadající mocí Texcoca zaniká i tato myšlenka.

Další tendence, které by vtiskly nový ráz aztéckému náboženství a umožnily mu přizpůsobit potřebám městského státu, vznikly v Tenochtitlánu. Došlo k vytvoření tzv. „božího království“. Nejvyšší mluvčí byl nazírán jako božský dědic boha Slunce. Deifikace Moctezumy a téměř orientální uctívání jeho osoby, posilovaly odpor proti Aztékům.⁷³

6.1 Rituály

Aztékové považovali obětní rituály za velké a úcty hodné události. Někdy se stalo, že zajatci mohli být Španěly osvobozeni, přesto trvali na svém obětování, neboť věřili, že se dostanou do nebe. Chápali smrt jako svou povinnost.⁷⁴ Nejčastější lidskou obětí bylo podle španělských dobyvatelů vyrvání srdce. Zajatci museli nejdříve vystoupit na pyramidu, kde je očekávali kněží. Po cestě nahoru na ně byla nastříkána omamná látka otupující smysly. Čtyři kněží je pokládali na záda na obětní kámen a pátý jim obsidiánovým nožem otevřel hrudník, vyrval srdce a obětoval ho bohům.⁷⁵ Části oběti byly snědeny v rámci rituálního přijímání potravy. Aztécký kanibalismus je některými vědci považován za náboženskou záležitost, jiní ale naopak připouštějí, že primární byl nutriční přínos. Tedy, že Aztékové obětovali nikoliv na základě náboženského systému, který jim velel nakrmit boha Slunce, ale proto, že měli hlad.⁷⁶ Obětování člověka byl zvyk, jakým musela vyvrcholit každá ceremonie velkého významu. S touto smrtí se osvobodila energie, která zachovala kosmickou harmonii, vyživovala bohy a udržovala rovnováhu.⁷⁷ Nejslavnější obětní obřad se uskutečnil při oslavách obnovy velké pyramidy v Tenochtitlánu v roce 1487. Aztékové uvádějí, že bylo zabito 80 tisíc lidí, nicméně z časového hlediska se tento údaj nejeví jako pravděpodobný.⁷⁸

Při obětování bohům vegetace šlo o inkarnaci boha samotného. Jeho oběť symbolizovala smrt a opětné vzkříšení přírody. Vybraný zajatec byl celý rok kněžími vychováván jako náčelník. V této době byl uctíván, žil v paláci se služebnictvem, kde ho obveselovaly ženy. Poslední den se oblékl do slavnostního roucha a procházel ulicemi. Lidé mu říkali svá přání, aby je bůh splnil. Nakonec mu bylo u modly vyrváno srdce.⁷⁹

⁷³ KATZ, s. 221–222.

⁷⁴ CALLERY, s. 39.

⁷⁵ KATZ, s. 214.

⁷⁶ <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2011110503□1>, (25. 5. 2012)

⁷⁷ OBREGÓN, s. 266.

⁷⁸ CALLERY, s. 28.

⁷⁹ KATZ, s. 215.

Obřady se lišily nejen ve způsobu obětování, ale také v tom, kdo měl být tomu kterému bohu obětován. Např. při obřadu boha Xipetoteca byla oběti svlečena kůže, do které se oblékl kněz. Jeho nový oděv symbolizoval jarní přírodu. Bohu deště Tlalocovi byly obětovávány děti.

Mezi rituály uctívání bohů patřila také oběť krve. Toto záměrné a dobrovolné obětování vlastní krve bylo označováno jako rituální pouštění žilou. Nejčastěji se provádělo perforací nebo nařezáváním uší, jazyka, předkožky nebo nosu. Otvorem se provlékl provaz, po kterém stékala krev. Tuto formu oběti podstupovali pouze muži náležící k elitě.⁸⁰

6.2 Kalendář

Základem náboženství u Aztéků byly kalendáře, jejichž původ je nutno hledat u Olméků. Od nich jej převzali Mayové, kteří jej ještě zdokonalili. V době úpadku mayské civilizace přešli ve zjednodušené podobě kalendář Toltekové. Aztékové byli pouhými následníky Tolteků. Kalendář se skládal ze tří samostatných způsobů odměřování času z cyklů trvajících 260, 365 a 584 dní.⁸¹ Tonalpohualli byl posvátný kalendář, který zahrnoval období 260 dní (údajně doba od početí do narození dítěte). Byl tvořen z dvaceti jmen dní aztéckého měsíce (jména měsíců byla vzata v zemědělství a vztahovala se ke sklizni) kombinovanými s čísly jedna až třináct. Vždy když byla číselná řada ukončena, začala se opakovat znovu, totéž platilo i pro seznam dnů. Třináctý den z dvaceti dostal zase číslo jedna, a tak se pokračovalo až k číslu sedm, jež měl dvacátý den. V období 260 dnů byl každý den rozlišený jedním z dvaceti jmen a jedním ze třinácti čísel. Tento časový úsek se dál dělil na dvacet týdnů po třinácti dnech. Každý týden začínal číslem jedna a jménem dne, jež bylo na řadě podle rotace sledu. Proto nemohlo dojít k opakování stejného dne a příslušného čísla.⁸²

Dalším systémem měření času byl sluneční kalendář o 365 dnech. Byl rozdělen na 18 měsíců po dvaceti dnech a pěti zbylými dny pokládány za nešťastné. Mezi ně se každých osm let pro vyrovnání vkládal šestý den slavený zvláštními obřady.⁸³

⁸⁰ KOSTIČOVÁ, Zuzana Marie, KRÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 1. 2011, s. 52.

⁸¹ <http://www.vesmir.cz/clanek/jak-presne-azteckove-merili-cas>, (25. 5. 2012)

⁸² VAILLANT, s. 134–135.

⁸³ KRÍŽOVÁ, s. 52.

Vyšší časovou jednotkou bylo 52 let (Xiuhtlalpille), cyklus, který byl dán opakováním roků se stejnými názvy. Konec každého takového období byl oslavován obřadem nového ohně, při kterém byly nejdříve zhašeny ohně ve všech chrámech a domech a potom byl na kopci Xuachtecatlu obětován mladík, na jehož hrudi byl rozdělán oheň nový, který byl potom roznesen po celé zemi. Padesát dva cyklů slunečního kalendáře odpovídalo 73 cyklům kalendáře obřadního. To znamená, že každých 52 let se oba kalendáře sešly ve výchozím bodě. Třetím kalendářním mechanismem Aztéků byl systém Venuše.

Jeden jeho cyklus trval 584 dní (doba, za kterou se velká hvězda vrátila na své místo na obloze). S předchozími kalendáři se tento sešel jednou za 104 roky. Tedy jednou za 65 cyklů. Aztékové toto období nazývali Huehuetiliztli (Velká, velká doba).⁸⁴ Každý občan mohl uctívat svá božstva podle své duchovní a okamžité potřeby. Pro kněze existovala příručka Tonalamatl, která byla vyrobena z papíru z kůry stromu divokého fíkovníku, ve kterém byla jedna až dvě strany určeny k jednomu týdnu. Velká barevná kresba představovala božstvo týdne a předměty související s jeho kultem. Pouze zasvěcený člověk se mohl v této příručce orientovat, neboť v ní byly seskupeny pouze obrázky bez vysvětlujícího textu. Po španělské conquistě byli jako první vyvražďováni především kněží, a proto není do dnešního dne aztécký kalendář zcela objasněn.⁸⁵

⁸⁴ <http://www.vesmir.cz/clanek/jak-presne-aztekove-merili-cas>, (25 .5. 2012

⁸⁵ VAILLANT, s. 140.

7. Dobývání říše Aztéků

Po roce 1500 začali Španělé pronikat na pevninu Mezoameriky především kvůli touze po zlatě a zisku otroků.⁸⁶ Již v roce 1517 se Moctezuma poprvé dozvěděl o existenci Španělů. Pod vedením Juana Grijalby se průzkumná expedice vylodila v oblasti dnešního Veracruz, který byl v této době součástí Aztécké říše. Tato expedice však Veracruz opustila, aniž by navázala přímý kontakt. Aztékové proto nebyli znepokojeni, neboť se domnívali, že jim žádné nebezpečí nehrozí.⁸⁷ Další zájem Španělů o Střední Ameriku zapříčinil střet jedné z výprav s velmi vyspělým etnikem na dnešním Yucatánu. Tato událost vzbudila zájem i u Hernána Cortése,⁸⁸

Hernán Cortés, narozený v Medellínu (Extremadura) v roce 1485, byl synem zchudlého šlechtice kapitána Martína Cortése a jeho manželky Catariny Pizzaro Altamirové. Malý Cortés byl poměrně slabým dítětem. Ve 14 letech byl otcem poslán na studia do Salamanky, kde měl studovat práva. Avšak mladý Hernán se neztotožňoval s otcovými představami a studia po čase ukončil. Ve svých 17 letech se chtěl kvůli touze po dobrodružství přihlásit do armády. Naskytly se mu hned dvě příležitosti: vstoupit pod prapory španělského vojevůdce Gonzala Fernándeze de Cordoba nebo plout do Nového světa. Cortés zvolil druhou možnost. Měl se přidat k výpravě Nicoláse de Ovando. Avšak jeho záměr zmařilo zranění, která utrpěl potom, co se na něj zřítily zeď. Ovandova výprava vyplula bez něho. Po dvou letech se přidal k nevelké výpravě do Nového světa. Na jedné z lodí se seznámil s Diegem Velázquezem. Spolu se později vydali dobýt ostrov Kubu. Velázquez se stal v Santiagu de Cuba, správním středisku ostrova, guvernérem. Cortésovi kromě půdy a Indiánů přidělil i některé doly a jmenoval ho svým tajemníkem.⁸⁹ Brzy ho pověřil vedením výpravy na pevninu. Tato expedice byla určena pro obchod a průzkum území, nikoliv pro jejich podmanění.⁹⁰ Nicméně Cortésův záměr byl zabrat území, které by objevil, proto odmítl poslušnost Velázquezevi a snažil se zajistit povolení od Koruny.⁹¹

⁸⁶ KRÍŽOVÁ, s. 71.

⁸⁷ KATZ, s. 398.

⁸⁸ KRÍŽOVÁ, s. 71.

⁸⁹ KAŠPAR, s. 55–56.

⁹⁰ <http://www.muyinteresante.es/hernan-cortes-el-gallardo-conquistador>, (25. 5. 2012).

⁹¹ ELLIOTT, John Huxtable, *Empires of the Atlantic world, British and Spain in America 1492–1830*, London 2006, s. 4.

Cortés do této výpravy vložil veškerý svůj majetek a zadlužil se. Pro získání zásob a potravin zastavil v přístavu Macaca, kde doplnil vše potřebné přímo z královských skladů.⁹²

Prvním cílem jeho výpravy se stal Yucatán. Zde získal dva cenné pomocníky Gerónima Aguilara (katolický kněz) a tlumočníci, Malinche, jež původně byla dcerou náčelníka. Po jeho smrti se její matka znovu provdala a poslala Malinche do otroctví, aby její syn mohl získat Malinchino dědictví.⁹³ Otrokyně ovládala nahuatl (jazyk Aztéků) a mayštinu. Překládala z nahuatlu do mayského jazyka a Aguilar z mayštiny do španělštiny. Malinche se však brzy naučila španělsky a překládala přímo. Cortés od ní též získal přesné a cenné zprávy o stavu Aztécké říše a o rozporech, které v ní existovaly. Také proto se Malinche stala jednou z klíčových postav španělské conquisty.⁹⁴

Po opuštění Yucatánu zakotvily Cortésovy lodě u mexického pobřeží v zátocě San Juan de Ulúa a poté se Cortés vydal se 200 muži na pevninu.⁹⁵ Jakmile přistáli, byli velmi dobře přijati místními tepaneckými obyvateli. Náčelník Tentil, který zastupoval v této provincii Moctezumu II. podaroval Cortése mnoha dary např. jemnými bavlněnými tkaninami, zlatými ozdobami, jídlem a oděvem bohů (např. sandály z obsidiánu). Cortés mu věnoval dary určené pro Moctezumu (vyřezávané křeslo, rudou čapku se zlatým medailonem, náušnice a náramky z broušeného skla). Tentil byl doprovázen kromě skupiny neozbrojených mužů, také kreslič, kteří zakreslili vše, co viděli (španělské lodě, koně, zbraně a také samotné Španěly).⁹⁶ Mezitím náčelník vyslal posly k Moctezumovi, aby ho spravil o událostech na pobřeží. Moctezuma posly přijal a nabyl přesvědčení, že se jedná o bohy, neboť Španělé se vylodili ve stejný rok a měsíc, kdy podle mýtů byl předpovězen návrat boha Quetzalcoatla.⁹⁷ Moctezuma byl ovlivněn také zlými znameními, která před příchodem Španělů postihla Tenochtitlán. Např. chrám Huitzilopochtliho byl zničen požárem, jezero Texcoco se rozbourilo a jeho vlny byly tak vysoké, že zaplavily domy na pobřeží. Proto se také rozhodl vetřelce přijmout jako bohy a nepodniknout žádný vojenský útok.⁹⁸

⁹² KAŠPAR, s.55–58.

⁹³ http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/historia-verdadera-de-la-conquista-de-la-nueva-espana-tomo-i--0/html/481f665e-69c1-4064-9d6a-6333c5711ecc_167.htm, (9. 3. 2013).

⁹⁴ CORTÉS, Hernán, *Dopisy, Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu*, Argo 2000, s. 11.

⁹⁵ ELLIOTT, s. 3.

⁹⁶ VODIČKA, Pavel, *Dobytí říše Aztéků*, Praha 2012, s. 49.

⁹⁷ HORDEN, s. 57.

⁹⁸ VODIČKA, s. 50.

Naopak svolal duchovní a umělce, aby vyrobili šperky, předměty z kamene, zlata a peří. Také určil jednoho ze svých hlavních majordomů, který měl tyto dary spolu s přikrývkami, potravinami a jinými bohatstvími mexických dvorů předat skupině poslů, jež měla odejít na pobřeží a kontrolovat příjezd cizinců.⁹⁹

Když aztécký vyslanec s doprovodem vstoupil do Cortésova ležení a nechal složit dary před užaslé Španěly, vyzval na Moctezumův rozkaz Cortése, aby dál už nepokračoval v cestě do Tenochtitlánu. Cortés však odmítl s tím, že se musí s Moctezumou setkat osobně, aby dokázal svou úctu a předal aztéckému poslovi několik darů. Aztéky popudila zamítavá odpověď a přestali Španělům dodávat potraviny. Španělé se obávali útoků Aztéků a chtěli se vrátit na Kubu. Cortés se ale na Kubu vrátit nemohl, neboť by byl potrestán za neuposlechnutí rozkazu, a proto se snažil vojáky přesvědčit o úspěšnosti výpravy. Nakonec se mu to podařilo a vylodil se na pobřeží dnešního Veracruzu v části, kde sídlili Totonakové z Cempoaly, patřícími k Moctezumově říši. Náčelník Cempoaly ho přijal bez odporu. Hned jak zjistil, že se nemusí ničeho obávat, uzavřel se Španěly spojenectví a odmítl se dál podřizovat Aztékům. Když přišli do Cempoaly aztéctí výběřčí daní a vyhrožovali jejím obyvatelům za to, že přijali Španěly, poradil Cortés Totonakům, aby Aztéky zajali a přestali platit tribut. Aby však nevyprovokoval střet s Moctezumou, nechal dva z výběřčích daní tajně propustit a poslal je zpět do Tenochtitlánu, aby ujistili svého vládce o Cortésově přátelství.

I když spojenectví s Totonaky povzbudilo španělské vojsko, Cortésova pozice byla stále nejistá. Musel se zbavit povinností vůči Velázquezovi, aby nebyl obviněn z překročení svých pravomocí. Jako řešení se ukázalo založení osady podléhající přímo španělské Koruně. Cortésův expediční sbor byl nyní reorganizován jako formální společenství. Nové město vzniklo 28. června 1519 a bylo pojmenováno Villa Rica de Veracruz.¹⁰⁰ Obecní rada složená hlavně z Cortésových stoupců prohlásila, že Cortés dostal všem příkazům od Velázqueze a tím se zbavil všech závazků vůči guvernérovi Kubu.¹⁰¹ Cortés byl jmenován starostou města a kapitánem královského vojska.¹⁰² Mimo jiné dostal svolení nechat si pětinu zlata a stříbra, které do budoucna získá obchodem s místním obyvatelstvem nebo výboji.

⁹⁹ OBREGÓN, s. 164.

¹⁰⁰ ELLIOTT, s. 4.

¹⁰¹ VODIČKA, s. 52.

¹⁰² ELLIOTT, s. 4.

Cortés zamýšlel vystavět dřevěné městské hradby, strážní věže, sýpky, kostel apod. Španělům se s pomocí Totonaků, které je zásobovali potravinami a stavebním materiálem, podařilo většinu staveb dokončit během několika týdnů. Výstavbou města získali dobyvatelé důležitou základnu, kterou mohli využít k dalším výbojům. Veracruz vzhledem ke své poloze představoval ideální přístav a byl první osadou založenou Evropany na území dnešního Mexika.¹⁰³ Tepanecký vládce poskytl conquistadorům asi 300 mužů, náklad potravin na cestu do Tenochtitlánu a průvodce, který je vedl a znal nahuatl.¹⁰⁴ Zatímco postupovali krajinou, strhávali Španělé indiánské modly a vztyčovali kříže na místě indiánských svatyní.¹⁰⁵

Pro Moctezumu byla vzpoura poddaného tepaneckého obyvatelstva a uvěznění výběřčích urážkou. Jeho rozladění zmírnil až návrat propuštěných aztéckých úředníků, kteří ho seznámili s podrobnostmi celé události. Panovník proto vypravil do tábora Španělů další posly s cennými dary, měli vyjádřit vděčnost za záchranu zajatců.¹⁰⁶

Dalším záměrem Španělů bylo získat spojence v Taxcale, o jejímž nepřátelství vůči Aztékům je informovali Totonakové. Dobyvatelé, doprovázeni totonackými válečníky, dorazili na Mexické altiplano. Moctezuma přesvědčen, že jde o bohy, a nejspíš zmaten stálým projevem přátelství se neodvážil proti cizincům zakročít. Pravděpodobně také doufal, že před Tlaxcalou najdou svou záhubu. Tlaxcala se domnívala, že Španělé mají s Moctezumou dobré vztahy, a proto vyzvala Otomíe z Tecoacu k boji proti nim.¹⁰⁷ Otomíové však byli díky hlučným španělským dělům a koním, kteří jim naháněli hrůzu, zcela poraženi.¹⁰⁸ Také odpor Tlaxcaly Španělé zcela potlačili, přesto poražené Indiány neustále přesvědčovali o svém přátelství. Když Tlaxcalané viděli, že Cortés bez těžkostí porazil Otomíe a potřel i jejich odpor, rozhodli se conquistadory přijmout za své spojence, aby nebyli zničeni jako Otomíové. Odvedli tedy cizince do města a prokázali jim nejvyšší pocty.¹⁰⁹ Cortés tak získal oddané spojence.

Moctezuma se Španělů stále více obával, a proto jim na jejich cestě do Tenochtitlánu nastražil léčku v Cholule (zasvěcené bohu Quetzalcoatlovi), která byla Moctezumovi zcela oddána.

¹⁰³ VODIČKA, s. 52.

¹⁰⁴ OBREGÓN, s. 169.

¹⁰⁵ ELLIOTT, s. 4.

¹⁰⁶ VODIČKA, s. 54.

¹⁰⁷ KATZ, s.400–401.

¹⁰⁸ OBREGÓN, s. 171.

¹⁰⁹ KATZ, s. 399.

Cortés si s sebou vzal ozbrojené bojovníky, jež ale musel nechat před branami, aby si naklonil místní obyvatelstvo. Když se však dozvěděl o plánovaném útoku, nechal všechny neozbrojené Indiány pobít.¹¹⁰ Nyní mohli dobyvatelé pokračovat do Tenochtitlánu.

*„Dne 25. října 1519 španělsko–tlaxcalské oddíly opustily Cholulu a vydaly se na západ. Moctezuma nařídil věštcům a mágům, aby jim zabránili kouzly v dalším postupu, ale jejich úsilí nevedlo k ničemu. Zdálo se, že cizince nelze zastavit, což přivádělo panovníka k zoufalství. Když selhala diplomacie i magie, rozkázal zahradit hlavní cestu z Choluly do Tenochtitlánu kmeny poražených stromů a mohutnými balvany.“*¹¹¹

Španělé zatím prošli mezi sopkami Popocatepetl a Iztac–Cihuatlem až do města Calpanu. Dále mohli pokračovat dvěma cestami. Směrem na jih, městskými státy kolem jezera Chalca nebo se mohli vydat na sever, přes řídce osídlenou oblast v okolí města Texcoca na východní straně Mexického údolí.

Vůdce zvolil jižní cestu, neboť městské státy v okolí Chalca patřily k odpůrcům Aztéků na rozdíl od Texcoca, které patřilo mezi aztécké spojence. Mezitím co dobyvatelé postupovali k Tenochtitlánu, uvažoval Moctezuma, jak se zachovat. Španělé byli doprovázeni jeho nepřáteli a všechny nabídky, které měly Cortése zastavit, odmítli. Ani Moctezumovi rádci nebyli jednotní v otázce, jak Španěly přijmout. Moctezumův bratranec Cacamatzin doporučoval, aby byli cizinci přijati zdvořile jako vyslanci cizího panovníka, oproti tomu bratr Moctezumy Cuitlahuac považoval za nutné postavit se dobyvatelům na odpor. Aztécký vládce však nechtěl riskovat střet se Španěly. Byl toho názoru, že zatím nepřišel ten správný okamžik k přímé konfrontaci. Většina vojáků se musela věnovat probíhající sklizni a shromáždění celé armády by zabralo příliš času. Navíc si nebyl jistý, jak by střet aztéckého vojska se španělsko–tlaxcalskými oddíly skončil. Moctezuma se obával boje proti Španělům v otevřeném terénu.¹¹² Díky zprávám, které přicházely do Tenochtitlánu, se dozvěděl o podivných zvířatech, která doprovázela Španěly, a která děsila bojovníky tak, že se obraceli na útěk, neboť Aztékové neznali koně a mysleli si, že člověk a zvíře tvoří jedno tělo.¹¹³ Chtěl nechat cizince vstoupit do města, kde by přišli o všechny taktické výhody a kde by je Aztékové mohli obklíčit a zničit díky početní převaze. Moctezumu ale stále trápily pochybnosti o původu Španělů. Stále váhal, zda se nemůže jednat o Quetzalcoatla.

¹¹⁰ HORDEN, s. 64–65.

¹¹¹ VODIČKA, s. 65.

¹¹² Tamtéž, s. 69–71.

¹¹³ KLEINPAUL, J., *Ferdinand Cortez a dobytí Mexika*, Praha 1921, s. 21.

Nakonec se rozhodl pro kompromis. Vyslal poselstvo, v jehož čele byl jeho synovec Cacamatzin a opět pozval Cortése do Tenochtitlánu.¹¹⁴

Dne 8. listopadu 1519 Španělé a jejich indiánští spojenci spatřili v dálce domy, paláce a chrámy Tenochtitlánu. Pohled na velkolepé město jim úplně vyrazil dech, neboť dosud ve svém životě nespattřili něco tak velkolepého.¹¹⁵ Cortés a jeho muži začali pomalu postupovat po dlouhé hrázi do města, kde na ně čekaly 4000 hodnostářů. Společně pak zamířili k branám Tenochtitlánu.¹¹⁶ Když cizinci vstoupili, spatřili průvod, který se k nim blížil. Uprostřed zástupu šli tři hodnostáři se zlatými žezly v rukou. Další Indiáni nesli na ramenou nosítka s baldachýnem ze zlatého a zeleného peří, se stříbrným závěsem, na kterých seděl samotný Moctezuma. Průvod se zastavil, aztécký vládce sestoupil z nosítek ke Cortésovi.¹¹⁷ Moctezuma cizince přivítal, obdaroval je a přijal jejich dary. Potom je ubytoval v paláci hned naproti chrámu boha Huitzilopochtliho. Španělé tak museli každý den sledovat krvavé obětování zajatců. Přestože Moctezuma jednal s Cortésem se vši zdvořilostí, nervozita mezi Španěly rostla, neboť si byli vědomi, že jsou zcela závislí na libovůli aztéckého vládce. Odpor vůči cizincům v Tenochtitlánu neustále rostl, ale obava z toho, že by mohli být bohy a moc Moctezumy, který proti Španělům nechtěl zasáhnout, prozatím odvracely ozbrojený střet.

Cortés nicméně vycítil nebezpečí a rozhodl se Moctezumu zajmout, aby mohl jeho prostřednictvím vládnout v Tenochtitlánu, proto vtrhl do paláce a překvapeného Moctezumu a jeho bratra Cuitlahuaca odvedl do svého sídla.¹¹⁸ V této napjaté situaci Cortés obdržel zprávu, že Diego Velázquez proti němu vyslal expedici vedenou Pánfilem de Narváezem, jehož vojsko mělo 900 mužů. Cortés musel okamžitě jednat. Část vojáků ponechal v Tenochtitlánu pod vedení Pedra de Alvarada a se zbytkem se odebral do tábora nově příchozích. Při noční bitvě Cortés Narváeze porazil a vydíráním získal většinu jeho vojáků na svou stranu. S těmito posilami vyrazil zpět k Tenochtitlánu.¹¹⁹

¹¹⁴ VODIČKA, s. 69–71.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 75.

¹¹⁶ ELLIOTT, s. 3–5.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 4.

¹¹⁸ HORDEN, s. 69.

¹¹⁹ CORTÉS, s. 13.

V hlavním městě Aztéků se však v době Cortésovy nepřítomnosti odehrály události, které překazily možnost španělské nadvlády. Při obřadu svátku Toxcatl nechal Alvarado pozabíjet neozbrojené Indiány.¹²⁰

Dodnes nebylo objasněno, proč k takovému krveprolití došlo. Alvarado zřejmě dostal strach z možné vzpoury nebo chtěl Aztéky zastrašit, aby se Španělům už dále nestavěli na odpor. Důsledky tohoto střetu byly pro dobyvatele téměř fatální. Alvarado se se svými vojáky vrátil zpět do jejich sídla, kde byli vzápětí Aztéky obléháni. Španělé se snažili využít Moctezumovy autority, aby Aztékům rozkázal přestat s útoky, avšak i to bylo marné. Když se Cortés spolu se svou družinou vrátil do Tenochtitlánu, všude panoval zdánlivý klid. Cortés si chtěl Aztéky naklonit, a proto propustil ze zajetí panovníkova bratra Cuitlahuaca, který však spolu s Indiány zaútočil na palác Španělů. Moctezuma chtěl k Aztékům promluvit a zastavit tak útok, byl však zasažen kameny, neboť ho jeho lidé považovali za zbabělce. Za tři dny po útoku na následky zranění zemřel.¹²¹

Španělé se vzhledem k napjaté situaci rozhodli Tenochtitlán opustit, a tak se 30. června 1520 pokusili v noci vyplížit z města. Jejich útek byl však prozrazen a Aztékové jim odřízli cestu. Během této noci zvané La Noche Triste zahynula velká část Cortésova vojska. Cortésovi se podařilo se zbytkem družiny uniknout. Tato událost ukončila představu o božství a nesmrtelnosti Španělů.¹²² Cortés se vydal do Tlaxcaly, ale u města Otumby se mu do cesty postavila vojska městských států z okolí Texcoca a Tenochtitlánu.

Díky lepším zbraním a skvělé taktice se Cortésovi podařilo nad mnohonásobnou přesilou zvítězit.¹²³ Přes počáteční nedůvěru vládce Tlaxcaly byl nakonec Cortés ve městě přijat a tři měsíce se zde spolu se svými vojáky zotavoval. Jeho muži se chtěli vrátit do Veracruz, ale Cortés hodlal zaútočit na Tenochtitlán. K tomu ale potřeboval pomoc bojovníků Tlaxcaly, kteří za svou pomoc požadovali určité výhody – vybírání daní od některých městských států, podíl z kořisti, vystavění tlaxcalské pevnosti v Tenochtitlánu a mimo jiné i zrušení tributu, který museli odvádět Španělům.¹²⁴

¹²⁰ KATZ, s. 403.

¹²¹ CORTÉS, s. 89.

¹²² HORDEN, s. 73–74.

¹²³ CORTÉS, s. 16.

¹²⁴ VODIČKA, s. 120.

Po doplnění vojska o nové muže a výzbroj byla zahájena poslední fáze španělské conquisty Aztécké říše.¹²⁵ Cortés nechal shromáždit své vojsko a jeho velením pověřil tři kapitány, kterým určil místa jejich táborů. Pedro de Alvarado se měl se svými muži usídlit v Tacubě, Cristóbal de Olid odešel do města Cuyoacán a Gonzalo de Sandoval se s vojskem 30 000 vojáků odebral do města Ixtlapalapan, které zničil a pokračoval k jezeru, kde se spojil s vojsky v Cuyoacánu. Cortésovým vojákům se po střetech s Indiány podařilo zastavit přívod pitné vody z Chapultepecu do Tenochtitlánu.¹²⁶ Město bylo navíc sužováno epidemií neštovic, které sem zavlekli Španělé, během níž zemřel i aztécký vládce Cuitlahuac a vedením říše se musel ujmout jeho synovec Cuauhtemoc. Španělé se snažili přerušit též přísun potravin do Tenochtitlánu, a proto v zálivu vystavěli malé lodě (brigantini), které se mohly na lagunách skvěle pohybovat. S jejich pomocí zničili aztécké kánoe a přerušili zásobování města. Ve městě nezůstaly téměř žádné potraviny, neboť jeho obyvatelé nebyli připraveni na dlouhodobé obléhání. Přesto Aztékové pokračovali odhodlaně v boji. Za tmy ničili mosty, které dobyvatelé vystavěli přes mezery v hrázích. Napadali nepřítel ze zálohy, jejich úsilí však stěžoval obřadný způsob vedení války – Španěly nezabíjeli, ale snažili se je zajmout a později obětovat. Avšak Španělé byli také oslabeni, neboť v boji tohoto typu nemohli využít ani svou sílu ani taktiku. Proto byly síly dlouho vyrovnány a Španělé nakonec odtáhli zpět do Tlacopan.¹²⁷ Kapitán Olid dával vinu za neúspěch Alvaradovi a střet mezi nimi způsobil, že Olid se svou družinou odešel do Coyohuacanu a tak znemožnil další útok na Tenochtitlán.¹²⁸ Sandovalovy jednotky v květnu 1521 opustily také Texcoco a rychle postupovaly do Ixtlapalapanu, neboť většina měst na jihu Mexického údolí byla na straně dobyvatelů. S odporem Indiánů se setkaly až před branami města, ale podařilo se jim lehce zvítězit a útočníky zahnat na útěk.

Španělé město vyplenili a indiánští spojenci povraždili místní obyvatelstvo. Dále chtěli pokračovat do Coyohuacanu a spojit se s Olidem, ale nemohli čelit útokům stovek kánoí, které na jezero vyslal Cuauhtemoc, a proto zůstali ve vypleněném městě. Jejich postup byl možný až po zásahu brigantin, které kánoe rozehnaly. Nyní Španělé měli pod svou nadvládou dvě ze tří hrází spojující Tenochtitlán s pevninou.¹²⁹ Aztékové podle Alvaradových zpráv využívali zatím nedobytou severní cestu, po které dováželi důležité

¹²⁵ CORTÉS, s. 16.

¹²⁶ CORTÉS, s. 115–116.

¹²⁷ VAILLANT, s. 181–184.

¹²⁸ VODIČKA, s. 125.

¹²⁹ VODIČKA, s. 126–127.

zásoby. Cortés nakonec dobyl i toto území a Tenochtitlán byl zcela obklíčen.¹³⁰ Poté co Španělé překonali hráze, vstoupili na předměstí Tenochtitlánu. Zde již čekali Aztékové připraveni k boji. Po vstupu do města ztratili conquistadoři podporu brigantin, které nemohly kvůli většímu ponoru proplout vodními kanály. Avšak to Španěly v úspěšném boji nezastavilo.

Porazili Aztéky a vtrhli do prostor Velkého chrámu, obklíčili svatyně a vydrancovali přilehlé budovy. Znesvěcení chrámů Aztéky povzbudilo k dalším útokům, vytlačili Španěly zpět na náměstí, kde byli obklíčeni zbylými aztéckými bojovníky. Španělské vojsko zachvátila panika a rozprchlo se, i přesto, že se je Cortés snažil zastavit.

Zprávy o bojích se roznesly po Mexickém údolí a ke Cortésovi se začali přidávat další indiánští spojenci, což Španělům umožnilo opět pokračovat v útocích na metropoli a proniknout až na hlavní náměstí Tenochtitlánu. Cortés nechal vypálit chrámový komplex, což vyvolalo další aztécký protiútok. Španělé se znovu dali na ústup. Cortés pochopil, že Tenochtitlán nedobude přímým útokem.¹³¹ Rozkázal tedy všechny dobyté budovy zbořit. Aztécké obyvatelstvo trpělo hladem, nedostatkem pitné vody. Navíc město postihla další epidemie neštovic. Cortés několikrát nabídl aztéckému vládci Cuauhtemocovi, aby kapituloval, ten však všechny nabídky odmítl.

Dne 13. srpna 1521 se dobyvatelé sešli k poslednímu útoku. Cuauhtemoc vystoupil před shromážděné válečnické oddíly, aby je povzbudil k boji. Navzdory úsilí Aztéků španělské oddíly spolu s indiánskými spojenci pronikli až na náměstí Tlaltelolca. Aztéckí bojovníci ustupovali, řada z nich se utopila při pokusu se zachránit.¹³² Po dlouhých a těžkých bojích Španělé Tenochtitlán definitivně pokořili. Jako velmi účinná se ukázala taktika postupného boření domů a zasypávání kanálů jejich troskami, neboť tak si Španělé vytvořili dostatek prostoru pro boj z blízka a nemuseli se obávat napadení ze zálohy.¹³³

Rozhodující bylo zjetí aztéckého vládce Cuauhtemoca kapitánem jedné z brigantin Garcí Holguínem. Cuauhtemoc po Cortésovi žádal, aby byl zabit, ale dobyvatel chtěl především získat informace, kde je ukryté aztécké zlato. Jeho zjetím bylo ukončeno dobývání města.¹³⁴

¹³⁰ CORTÉS, s. 121.

¹³¹ VODIČKA, s. 128–131.

¹³² Tamtéž, s. 139–141.

¹³³ KAŠPAR, s. 62.

¹³⁴ CORTÉS, s. 121–161.

„Dobytí Tenochtitlánu znamenalo konec Aztécké říše jako politického celku, stejně jako psychicky a historicky existující společnosti.“¹³⁵ Smrtí Cuauhtemoca, kterého Cortés nechal pro přípravu vzpoury popravit, mizí i poslední naděje Aztéků na znovuoobnovení říše.

7.1 Aztékové po pádu Tenochtitlánu

Cortés si přes všechny své činy nebyl jist postojem Koruny ke svým činům, a tak vyslal do Španělska konvoj se šperky a uměleckými předměty, který však ke svému cíli nikdy nedoplul, neboť byl přepaden francouzskými korzáry.¹³⁶ *„Přízně se Cortés dočkal až v roce 1522, kdy byl jmenován guvernérem, generálním kapitánem a nejvyšším soudcem Nového Španělska a bylo mu vysloveno Karlem V. uznání za činy, které přispěly k velikosti a slávě španělské Koruny.“¹³⁷*

Původním úmyslem Španělska bylo udělat z Indiánů španělské občany se všemi občanskými právy a získat v nich také nové křesťany. K tomu měla přispět i přítomnost duchovních, kteří se zprvu zaměřili na seznámení se s obyčejí Indiánů a jejich jazykem, což mělo usnadnit přijetí křesťanství v Novém Španělsku.¹³⁸ V první fázi se misionáři snažili využívat podobnosti obou kultur k získávání Indiánů pro svou víru. Například uctívání patronů nebylo Aztékům neznámé. Kněží využívali též obrázkové písmo nebo hráli náboženské divadlo, kde předváděli výjevy ze Starého a Nového zákona. V osadách vznikala náboženská bratrstva (Zofradias), která pořádala mše, slavnosti a reprezentovala obec.¹³⁹ Indiáni přistupovali na křesťanskou víru tak hromadně, že některé kostely musely být otevřeny do nádvoří, aby se tam všichni věřící vešli.

Změnilo se též postavení jednotlivých skupin obyvatelstva, zatímco kněží byli veřejně ponižováni a později vražděni, moc šlechticů, především těch, kteří byli při conquistě na straně Španělů, rostla. Za odměnu jim byla přidělována půda a královská vyznamenání.¹⁴⁰ Prostí Indiáni se opět stali zemědělci a byli vytlačeni z hlavního města.

Prvořadým úkolem kolonizace Ameriky byl zisk a ten mohli svou práci zajistit jen Indiáni. Prvním způsobem kolonizace byla tzv. encomienda. Byly to statky, na kterých pracovali Indiáni pod vedením těch, kteří získali zásluhy při conquistě. Zůstala zachovaná občina, která byla i nadále pod správou domorodých elit.

¹³⁵ KATZ, s. 406.

¹³⁶ VAILLANT, s. 144.

¹³⁷ Tamtéž, s. 145.

¹³⁸ Tamtéž, s. 187–188.

¹³⁹ KRÍŽOVÁ, s. 98.

¹⁴⁰ VAILLANT, s. 188.

Administrativu vedli v jazyce nahuatl i systém tributů zůstal stejný, ale odváděly se španělskému králi. Kontakt se Španěly zprostředkovávali domorodí předáci (Kazikové). Větším zásahem do domorodých struktur byl druhý koloniální systém tzv. repartimento, kdy se do péče jednotlivce nedostala celé osada, ale obyvatelé byli soustředováni podle potřeb kolonistů, např. na veřejných stavbách nebo v dolech.¹⁴¹ Práce v dolech a využívání rtuti k získávání čistého stříbra bylo častou příčinou onemocnění a následné smrti Aztéků. Na pokles obyvatelstva měly vliv též evropské choroby, proti kterým Aztékové neměli dědičnou odolnost (cholera, chřipka, spalničky, příušnice).¹⁴² Úbytek obyvatelstva způsobil přerušení příbuzenských vztahů a hospodářských vazeb, které zavazovaly komunity ke vzájemné pomoci. K nemocem se proto přidávaly i hladomory.¹⁴³

Po upevnění panství začali Španělé přetvářet španělskou kulturu na kulturu evropskou. Postupně všechny důležité pozice v zemi přebírali bílí dobyvatelé, kteří kvůli nedostatečné kontrole španělské Koruny začali zneužívat svého postavení a přiváděli Indiány do otroctví. Když Anglie zničila roku 1588 španělskou Armadu a oslabila moc Španělska na moři, bylo spojení mezi oběma zeměmi ještě obtížnější. Aztékové se stali méně cennou většinou bez nároku na zákonnou a sociální spravedlnost.¹⁴⁴

¹⁴¹ KRÍŽOVÁ, s. 85–89.

¹⁴² VAILLANT, s. 199.

¹⁴³ KRÍŽOVÁ, s. 89.

¹⁴⁴ VAILLANT, s. 187–189.

8. Závěr

Hlavním cílem této práce bylo zachytit problematiku Aztécké říše na vrcholu moci od upevnění jejího postavení v Mexickém údolí až po její rozpad v roce 1521. Pozornost byla věnována výchozím podmínkám, které později ovlivnily další existenci Aztécké říše, příčinám dobytí Tenochtitlánu španělskou armádou Hernána Cortése.

Zhruba na konci 15. století se podařilo městským státům Trojdohody sjednotit pod svou nadvládou většinu obyvatelstva Mexického údolí. Tato oblast byla největším teritoriálním populačním a mocenským uskupením předkolumbovské Ameriky. Vedle sebe zde žilo množství různých etnik, mluvících rozličnými jazyky a vyznávajících odlišná náboženství. V této době došlo díky rozsáhlým asanačním a regulačním pracím k růstu obyvatel Tenochtitlánu, které se stalo hlavním mocenským městem Mexického údolí.

Aztékové v 15. století pokračovali v expanzivních válkách a podmanili si etnika nížinných oblastí, kde byl tento aztécký zábor vnímán jako vojenská okupace nejen kvůli odlišné kultuře a jazyku, ale především kvůli tributům a lidským obětím, jež si Aztékové stále ve větší míře vynucovali. Na dobytých územích byli ponecháni pouze výběrčí daní, většinou nedošlo k jejich začlenění do Aztécké říše. Samotní Aztékové přistupovali k obětování jako k povinnosti, neboť jejich náboženství je předurčovalo k vyživování boha Slunce a udržování vesmíru v chodu.

Po dobovačných válkách nastaly v Tenochtitlánu a v jeho sousedství změny, které vedly k růstu obyvatelstva, jež se nepodílelo na produkci potravin. Objevily se nové sociální skupiny vojenské a státní byrokracie, s jejíž pomocí rostla moc Nejvyššího mluvčího. Součástí nobility se stali válečníci placení státem. Rozdíly mezi vládnoucí vrstvou a ostatními obyvateli Tenochtitlánu se neustále prohlubovaly, neboť sociální postavení bylo podmíněno vlastnictvím movitého a nemovitého majetku. Významný růst zaznamenal v tomto období také vrstva kněží, její špičky byly úzce spjaty s civilní vládou.

Na počátku 16. století se u městských států objevily první příznaky krize. Tempo výbojů se zpomalilo a růst produkce potravin poklesl. Mezi městy Tenochtitlánu a Texcocem vznikaly rozpory a uvnitř Tenochtitlánu se objevilo napětí mezi dědičnou aristokracií a nobilitou založenou na válečných zásluhách. Krize impéria se odrážela i v osobnosti panovníka. Vyhlášení Moctezumy II. synem boha Slunce přispělo ještě k větší nenávisti podrobených etnik vůči Aztékům.

Schopnosti a vůle Aztéků byly do značné míry otřeseny také podivnými úkazy, které podle nich předznamenávaly konec světa. Toto napětí do značné míry otevřelo cestu dobyvatelům. V roce 1519 se Hernán Cortés vylodil u mexického pobřeží, ve stejnou dobu, kdy byl předpovězen návrat boha Quetzalcoatl, a proto byl Aztéky považován za boha a jeho armáda nebyla po vylodění zničena. Cortés brzy po příchodu získal poznatky o stavu Aztécké říše a rozporech, které v ní panovaly. Podařilo se mu využít nespokojenosti vládnoucích vrstev podrobených společenství a rozpoutat proti Aztékům ozbrojený odpor. Převážná část etnik ležících mimo Mexické údolí odmítala Moctezumovi svou pomoc, naopak se připojila ke Cortésovi jako ke svému osvoboditeli. Přesto mohli Aztékové celý konflikt ukončit během jedné noci označované jako La Noche Triste. Soustředili se však na získávání zajatců pro lidské oběti více než na úplné zneškodnění vetřelců. Cortés díky tomu unikl a znovu vybudoval armádu a táhl se spojenci na Tenochtitlán. Španělé děsili své protivníky svými zbraněmi a pro Aztéky podivnými zvířaty, ale mnohem nebezpečnější byly lodě, které narušovaly dosavadní spojení čluny mezi Tenochtitlánem a pevninou, což mělo pro zásobování města potravinami rozhodující význam. Vyhladovělé obyvatelé města navíc sužovala epidemie neštovic, kterou sem zavlekli cizinci. Přesto Aztékové stále bránili své město, napadali dobyvatele ze zálohy a bourali mosty, které Španělé vystavěli přes kanály. Nakonec se Cortés rozhodl změnit taktiku boje a začal město postupně bourat a sutinami zasypávat propusti a tím si vytvořil dostatek prostoru k manévrování. Teprve po dlouhých a vyčerpávajících bojích se město 13. srpna 1521 vzdalo. Dobytí Tenochtitlánu znamenalo konec Aztécké říše jako politického celku a v konečném důsledku znamenalo, že se Aztékové stali méněcennou většinou bez nároku na zákonnou a sociální spravedlnost.

9. Seznam použité literatury a pramenů

- CALLERY, Sean, *Aztécká říše*, Praha 2011.
- CORTÉS, Hernán, *Dopisy, Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu*, Argo 2000.
- DOMENICI, Davide, *Aztékové. Poklady starobylých civilizací*, Praha 2007.
- ELIADE, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení, od epochy objevů po současnost*, Praha 2008.
- ELLIOT, John Huxable, *Empires of the Atlantic world, Britain and Spain in America 1492–1830*, London 2006.
- HORDEN, Nicholas, *Nový svět*, Praha 1987.
- KAŠPAR, Oldřich, *Dějiny Mexika*, Praha 1999.
- KATZ, Friedrich, *Staré americké civilizace*, Praha 1989.
- KLEINPAUL, J., *Ferdinand Cortéz a dobytí Mexika*, Praha 1989.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana, KRÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, Praha 2011.
- KRÍŽOVÁ, Markéta, *Aztékové, Půvab a krutost indiánské civilizace*, Praha 2005.
- LONGHENA, Maria, *Mexiko: Mayové, Aztékové a další předkolumbovské národy*, Čestlice 2006.
- LEÓN-PORTILLA, Miguel, *Aztécká filozofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů*, Praha 2002.
- MORENO, Manuel M., *La organización política y social de los Aztecas*, México 1964.
- OBREGÓN, Marco, Antonio, Cerbera, *Breve historia de los Aztecas; Descubra la portentosa historia de la cultura*, Madrid 2008.
- VAILLANT, Georgie, *Aztékové: původ, vzestup a pád národa Aztéků*, Praha 1974.
- VODIČKA, Pavel, *Dobytí říše Aztéků*, Praha 2012.

Internetové zdroje

DÍAZ del Castillo, Bartolome, *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*.
http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/historia-verdadera-de-la-conquista-de-la-nueva-espana-tomo-i--0/html/481f665e-69c1-4064-9d6a-6333c5711ecc_167.htm (9. 3. 2013)

Bc. FAJKUS, Jaromír, *Aztécká oběť očima španělských dobyvatelů v kontrastu s novodobou reflexí*, In. Vesmír.

<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2011110503□1> (25. 5. 2012)

HOUSKOVÁ, Mariana, *León-Portilla, Miguel: Mezoamerické literatury*.

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/11081/leon-portilla-miguel-mezoamericke-literatury>
(1. 3. 2013)

KRÁTKÝ, Čestmír, *Jak přesně měřili Aztékové čas? Obsahoval aztécký kalendář opravdu nepřesnosti?*, In. Vesmír.

<http://www.vesmir.cz/clanek/jak-presne-aztekove-merili-cas> (25. 5. 2012)

Hernán Cortés: El gallardo conquistador

<http://www.muyinteresante.es/hernan-cortes-el-gallardo-conquistador> (25. 5. 2012)

10. Resumé

Cílem bakalářské práce zachycuje problematiku Aztécké říše na vrcholu moci, od upevnění její pozice v Mexickém území do jejího dobytí Hernánem Cortésem roku 1521.

Práce je rozdělena do 6 kapitol, některé jsou rozděleny do podkapitol. V první kapitole jsou popsány vztahy mezoamerických států a zahraniční záležitosti Aztécké říše.

Druhá kapitola je věnována sociální stratifikaci a zvykům aztéckého obyvatelstva.

Třetí kapitola se zabývá aztéckým hospodářstvím. Součástí této kapitoly je aztécké řemeslnictví a obchod. Čtvrtá kapitola je o aztécké kultuře, včetně popisu architektury, sochařství a literatury (kodexy, poezie). Aztékové a jejich náboženství jsou popsány v páté kapitole. Tato část také zahrnuje hlavní aztécká božstva, rituály a druhy aztéckých kalendářů.

Poslední část popisuje dobytí Aztécké říše Hernánem Cortésem během let 1519–1521.

Práce dále pojednává o posledních bojích, které vedly k pádu Tenochtitlánu, o důvodech dobytí Aztécké říše.

V závěru práce je zhodnocen dopad conquisty na Aztéckou říši.

Klíčová slova: Aztékové, Tenochtitlán, Trojdhoda, rituály, Chinampas, válečnictví, Moctezuma II., conquista, Hernán Cortés.

10.1 Abstract

The aim of this work is to capture the issues of Aztec Empire in the height of its power, since consolidating of their position in the Mexican territory until the conquest by Hernán Cortés in 1521.

The work is divided into six chapters, some of them are divided into the sections.

The first chapter describes the relationships of Mesoamerican States and the foreign affairs of Aztec Empire. The second chapter is devoted to social stratification and habits of the Aztec population.

The third chapter deals with the Aztec economy. This chapter is also devoted to the Aztec artisanship and trade. The fourth chapter analyses Aztec culture, includes a description of architecture, sculpture and literature (codes, poetry).

Aztec and their religion are described in the fifth chapter. This section also includes the most important Aztec gods, Aztec rituals and types of their calendars.

The last part describes the conquest of the Aztec Empire by Hernán Cortés during the years 1519-1521.

The thesis also discusses the struggles that led to the fall of Tenochtitlan, and also the reason of conquest of the Aztec Empire.

In conclusion, the thesis evaluates the impact of conquest on the Aztec Empire.

Keywords: Aztecs, Tenochtitlan, Triple Entente, rituals, chinampas, warfare, Moctezuma II., Conquista, Hernán Cortés.